KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 6

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

24. MARCA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

lastné predstavy, veľké očakávania, požadované úspechy sa nedosiahli a nakoniec "škrt cez rozpočet". Následkom je rezignácia, hlboké sklamanie, pesimizmus ...

Prečo to nevyšlo? Kde sa stala chyba? Kto je na vine?

Žalmista prináša skúsenosť, že dokonca aj veriaci človek sa v podobnej situácii začne búriť, pravotiťa dohadovať vo svojom vnútri s Bohom: "Zohnutý som a veľmi skľúčený, smutne sa vlečiem celý deň"(por. Ž 38,7).

Podobne, zámerne vloženú do historického rámca, načrtáva sv. Lukáš evanjelista situáciu dvoch Ježišových učeníkov, spojenú s ich cestou zo svätého mesta Jeruzalem do dedinky Emauz. Slovami jedného z nich, Kleopasa, opisuje ako ich predstavy, veľké nádeje a očakávania, ktoré vkladali do Ježiša Nazaretského zostali nenaplnené. Ba

Ježiš žije

RUDOLF MASLÁK

čo viac, ten, ktorý mal oslobodiť židovský národ z jarma rímskych pohanov a jeho poníženia, zomrel potupnou smrťou ako zločinec na Kalvárii. Nielen to: Očakávaná záchrana Izraela, ktorú mal priniesť budúci Masiáš, znamenala predovšetkým obnovenie Dávidovej veľkej ríše a Izraela ako Božieho štátu. Práve v Ježišových slovách a činoch mnohí jeho prívrženci spozorovali predzvesť univerzálnej Božej moci a zničenia všetkých nepriateľov. "Strach a úzkosť postihne bezbožných, lebo Boh sa ujíma spravodlivých ... Keď Pán vyslobodí svoj ľud zo zajatia, Jakub zaplesá, poteší sa Izrael," stojí v žalme (por. Ž 14, 5;7). Veriaci Izraelita takto vtedy očakával splnenie svojich prosieb. Zdá sa, že mnohí práve v Ježišovi videli stelesnenie a naplnenie týchto nádejí"... on bol prorokom, mocným v čine i v reči pred Bohom aj pred všetkým ľudom"(por. Lk 24,19).

Na kríži s ním však zomreli aj všetky očakávania tých, ktorí v neho uverili. Pre Kleopasa a jeho spoločníka neostávalo nič iné iba odísť z Jeruzalema a na všetko zabudnúť. Na ceste sa k nim pridáva pocestný, ktorý sa zaujíma nielen o posledné udalosti čo sa prihodili vo svätom meste, ale ai o ich duchovné rozpoloženie. Potom to začne. Neznámy spoločník preruší svoje mlčanie. Citlivo im vyčíta ich duchovnú ťarbavosť. Prijíma úlohu prvého veľkonočného katechétu. Na prekvapenie oboch je z neho kompetentný znalec a Písma a Prorokov. Lebo Sväté Písma boli pre nábožného Žida všetkým: Najvyššou autoritou, prvým prameňom pravdy a najspoľahlivejšou zárukou pravdivosti. Určite si môžeme predstaviť celkom iný tón Ježišovej reči ako ten, ktorý zaznel z kríža vo chvíli smrteľnej agónie keď sa v úplnej opustenosti modlil: "Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil? Slová môjho náreku sú ďaleko od teba, ktorý by ma zachránil. Bože môj, volám vo dne a nečuješ; volám v noci a nenachádzam pokoja" (Ž 22,2-3). Podľa žalmistu sa mal na smrť utýraný Prorok obrátiť k Bohu práve týmito slovami. Načim dodať, že ak sa Ježiš napriek svojmu vrúcnemu vzťahu k Bohu Otcovi modlil takto úprimne, potom sa nemusíme hanbit' a nech nás ne-

znepokojuje keď uprostred najbolestnejších chvíľ v živote máme v očiach nemú výčitku a naše pery spýtavo vyslovia: Ako to len môžeš, Bože, dopustiť? Všetky nezmyselné vojny a skazu? Choroby a smrť nevinných? Prenasledovanie bezbranných a milióny ľudí na úteku vyhnaných zo svojich domovov? Hlad a prírodné katastrofy...? Hej, útrapy ľudstva sú pre nás tajomstvom. Veď keď už najbližší učeníci Pána, napriek jeho mnohým ponaučeniam a mimoriadnym činom, ktorých boli očitými svedkami, sa nedokázali dopracovať, že Ježiš prešiel bolestnou cestou kríža do nového života, tak to odráža nielen ich nepochopenia, slabú vieru a bezradnosť, ale neskôr tomu tak bude aj v prvých kresťanských spoločenstvách.

Ale nezostaňme iba pri dvoch emauzkých učeníkoch. Z ich veľkonočného príbehu môžeme vyčítať, že Ježišov výklad "Písma a Prorokov" je pozvaním: Prečítať a premyslieť si osud Ježiša Krista v ich svetle. Významné proroctvá Izaiáša o zástupnom utrpení Božieho služobníka, ktorý hoci nevinný, bude trpieť za všetkých hriešnikov (por. Iz 53,1-12). Ponoriť sa do textu Zachariáša (por. Zach 9,9) o Kráľovi pokoja ktorého predpoveď stelesnil Pán Ježiš, ktorý keď prinášal spásu a ponížene a pritom slávnostne vstupoval do svätého mesta na osliatku... Takto ten nepoznaný, neznámy spoločník: " počnúc

od Mojžiša a všetkých Prorokov, vykladal im, čo sa naňho v celom Písme vzťahovalo" (Lk 24,27). Spoznali ho až pri lámaní chleba, keď Ježiš robil to isté, čo pri poslednej večeri. Teraz vedia: Ježiš žije!

Cesta do Emauz je aj našou cestou viery so vzkrieseným Pánom. Je s nami vždy vo svojom slove a eucharistii. V Evanjeliách nachádzame veľa svedectiev o jeho zmŕtvychystaní. Hojne referujú, ako oslávený Pán stretáva apoštolov, ako stretáva iných, ktorí sa mu stali mimoriadne blízkymi. Aj keď v niektorých podrobnostiach sa od seba líšia, jadro ich ohlasovania je totožné. Ježiš žije! Žije v inom, v oslávenom tele. Všetko je ináč. Je to nový začiatok. Staré sa pominulo, pre osláveného Krista neplatí. Na všetko treba hľadieť ináč, ten, ktorý bol ukrižovaný žije. Už nie je mŕtvolou medzi mŕtvolami. Možno ho stretnúť, možno sa ho dotknúť, možno ho vidieť a počuť, možno mu uverit' a spol'ahnút' sa na neho. Tento príbeh je príbehom viery v osláveného Pána. Ubezpečuje nás o hodnovernosti vzkriesenia Ježiša Krista. Ježiš žije a kráča s nami životom. Prihovára sa nám, on s nami stoluje. On nám láme chlieb. S ním a v ňom žijeme.

Veľkonočné sviatky sú začiatkom oslavy Ježišovho zmítvychvstania. Po nich príde ešte štyridsať dňové veľkonočné obdobie. Nech je časom milosti a našej osobnej cesty so vzkrieseným Pánom. od vládnych strán veľa očakávať nemôžeme, postoj veľkej časti opozície k vlasteneckému zákonu je sklamaním. Svojím alibizmom ukázala strach z národne orientovaných voličov.

Pred svojím definitívnym parlamentným koncom získala KDS ešte jednu politickú plusku - ako jediná zo "slovenských" opozičných strán bola schopná zahlasovať proti nezmyslu, ktorým je Slotov a Rafajov vlastenecký zákon. Normálneho voliča nezaujíma, že sa niekto zdrží hlasovania, ako KDH, alebo nehlasuje, ako klub SDKÚ.

Normálny volič žiada, aby sa jeho zástupcovia postavili a povedali spievaniu hymien pred vyučovaním a masovému kopírovaniu preambuly ústavy do tried jasné, hlasné, nespochybniteľné nie."

Tak podľa autora týchto riadkov, mimochodom publikovaných v najčítanejšom den-

Vlastenci bez vlasti

TEODOR KRIŽKA

níku, sú na Slovensku dva typy voličov: normálni, a tí NENORMÁLNI. Normálni sú, pravda, tí jeho, skupinkoví, ktorých poľahky pomestíte do väčšieho výťahu. Nenormálni sú všetci ostatní, s výnimkou menšín, ktorých by slovenská štátna symbolika mala urážať. Nezaujíma ho však už, či niekoho neuráža používanie maďarských symbolov, teda symbolov cudzieho štátu, a spievanie cudzej štátnej hymny niektorými slovenskými občanmi maďarskej národnosti na území Slovenskej republiky.

Ako vždy - prevrátená logika hodnôt.

Ako vždy - atak slovenských národných ťáujmov.

Ako vždy - vytláčanie slovacity do geta, do akejsi pomyselnej rezervácie, najlepšie v kysuckých horách alebo na Horehroní.

A nič sa nedeje.

Ešteže Kamil Peteraj mal toľko odvahy a textom pesničky o najkrajších stromoch na Horehroní prezieravo cvrkol inteligentnú frčku do nosa takýmto "vlastencom" bez

Ale poďme späť k autorovi citátu z úvodu. Občas sa autorom horlivého antivlastenectva podarí čaro nechceného. Za hlasovanie proti tzv. vlasteneckému zákonu totiž tento novinár ako jedinú pochválil Konzervatívnu demokratickú stranu a dokonca vyjadril presvedčenie, "že ešte raz môže byť moderným, liberálnym voličom smutno práve za KDS."

No, moderným liberálom bude smutno určite, lebo KDS sa do parlamentu nedostane, ale pravým konzervatívcom zaiste nie. Lebo praví konzervatívci majú zmysel práve pre vlastenectvo a tradície a považujú sa za ich ochrancov. Ibaže by sa ich konzervativizmus neopieral o tradície vlastného národa, ale o tradície štátneho útvaru, ktorý tieto tradície naopak potláčal.

(Pokračovanie na 2. strane)

Jozef Hlušek

Volebná koalícia - krok správnym smerom

Vládu nemusí zostavovať víťaz volieb, zastrájal sa nedávno pred zrakmi televíznych divákov J. Figeľ. Hovoril, prirodzene, o slovenskej vláde, ktorá má vzísť z tohoročných, júnových parlamentných volieb. Takéto vyjadrenie, veru, nesvedčí o demokratickej "výbave" jeho autora. Tobôž kresťan by mal dbať, aby už nedošlo v štáte k uzurpovaniu si moci, a nie sa tým v televízii vyhrážať občanom. Lenže - "na Slovensku je to tak", hovorieval istý skrachovaný novinár, v nedávnych rokoch neúspešne sa pokúšajúci aj o politickú kariéru.

Veru, na Slovensku v krátkej histórii II. republiky, sa už dvakrát stalo, že občania, voliči dostali po nose a volebný víťaz musel okúsiť tvrdosť opozičného chlebíka. Mečiar by o tom veru mohol rozprávať. A predsa, Figeľovu hrozbu akoby súčasní koaličníci ani nezaregistrovali - aspoň sa tak tvária. Sebavedomie Fica a jeho najbližších spolupracovníkov je vskutku až provokačná. Zrejme sa spolieha na "svojho" prezidenta a na to, že z vlka ovčom rúne (KDH) bude napokon predsa len jeho koaličný, kooperujúci baránok. Akoby nevidel, že KDH (hoci) s Figeľom na čele, napriek svojmu názvu je definitívne nasmerované od Smeru.

A tak je isté, že ak Smer nezíska viac ako 50% hlasov, resp. ak si nezoženie (iného) koaličného partnera, Gašparovič, chtiac-nechtiac, bude musieť poveriť zostavením vlády lídra druhej strany v poradí.

Doterajšia skúsenosť hovorí, že ta-

kýto prípad môže veľmi ľahko nastať, pretože záujmy národa, ako sme mohli za uplynulých dvadsať rokov mnohokrát zistiť, sú pre politických egoistov vždy až na poslednom mieste. Zrejme, ani HZDS nebude v tomto ohľade výnimkou a ak sa "preplazí" do parlamentu, dá prednosť stranám, medzi ktorými sa nebude musieť cítiť ako zanedbaniahodný a s nevôľou trpený koaličný outsider.

Vo väčšine európskych demokratických štátov sa ľudia veľmi netrápia tým, kto u nich vyhrá voľby a zostavuje vládu, či je to pravica alebo ľavica, pretože každá vláda sa tam vie zjednotiť na národno-štátnych záujmoch a je bežné, že tieto záujmy sú sväté aj pre opozíciu. Okrem toho, zabehané demokratické mechanizmy umožňujú vládu kontrolovať a prípadne ju predčasne "poslať pod sprchu".

U nás je však iná situácia a po voľbách v susednom Maďarsku bude ešte zložitejšia. Naša nenásytná menšina čaká iba na príležitosť, aby ako legitímny člen vládnej koalície mohla účinnejšie rozohrávať svoju nebezpečnú hru o Slovensko. Je pritom jasné, že súčasná opozícia bezhranične túži po moci a že parlamentnú väčšinu bez SMK a HÍD-u nevytvorí. Výsledok vládnutia takejto koalície nám v r. 1998-2006 veľmi pôsobivo predviedli dve Dzurindove vlády. Hrôza pomyslieť, kam až by vo svojej ústretovosti k "štátotvornej" menšine zašli teraz mocibažní Figel', Radičová a spol. Na toto by mali myslieť najmä Fico a spol., ale aj Mečiar - pri svojich neštátnických licitáciách, kto z koho.

Krok správnym smerom a východisko zo šlamastiky, ktorú pravdepodobný výsledok parlamentných volieb môže spôsobiť, je pritom veľmi jednoduchý. Spočíva vo volebnej (nie povolebnej) koalícii SMERu a HZDS. Synergický efekt tejto koalície by bol taký mohutný, že ani jeden ani druhý jej člen by nemuseli mať žiadne obavy o konečný výsledok volieb a slovenský volič by sa nemusel strachovať o osud svojho mladého štátu. Okrem toho, obe strany by usporili na nákladoch na volebnú kampaň, mohli by sa lepšie pripraviť na vládnutie a kontinuálne sa venovať riešeniu problémov v súvislosti s hospodárskou a sociálnou krízou, ktorá k nám bola importovaná bez nášho pričinenia. Kľúč pre spoločnú kandidátku 4:1 by mal byť obojstranne veľmi prijateľný a dokonca by mohol vyriešiť mnohé personálne problémy (z hľadiska kvality) v oboch stranách.

Volebná koalícia dvoch vládnych strán, ako riešenie reálne sa črtajúcej povolebnej dilemy naznačenej Figel'om, mohla byť pre Smer jediná istota, že bude vládnuť aj ďalšie štyri roky. Riešenie skutočne "bije do očú", nie je preto možné, aby o ňom obaja politici už dávno nevedeli. Prečo k nemu nepristúpili? Na príčine môžu byť buď "poradcovia", alebo ich vlastné, malicherné egá. Istotne, majú dosť príčin, aby sa na seba pozerali s nedôverou. Na jednej strane tu bola kauza "Markíza" a jej dlho trvajúce, až fatálne dôsledky pre HZDS, na druhej strane zasa pocit víťaza, ktorý bol roky zaznávaný, občas i znevažovaný. A možno ide "iba" o obojstranný vzťahový komplex mladší-starší. Skutočne veľkí muži by však mali dokázať v záujme národa potlačiť osobné animozity.

ných študentov proti spôsobom, akým

Švajčiarske minarety Jednoznačný výsledok švajčiar Kto sa čo i len trošku vyzná v de-

Jednoznačný výsledok švajčiarskeho plebiscitu z konca novembra 2009, v ktorom sa vyše polovica občanov Helvétskej konfederácie väčšinou 57% vyslovila proti rozmnožovaniu moslimských minaretov na štátnom území Švajčiarska, vzbudila nespočetné verejné reakcie v mnohých európskych štátoch. Reakcie verejnosti v európskych štátoch boli a pokračujú deliť občanov na dve proti sebe stojace zoskupenia. Mnohí chvália Švajčiarov, že si dokážu brániť svoje tisícročné kultúrne a politické dedičstvo. Iní, tiež početní, zase im tvrdo vyčítajú ich provinciálny nacionalizmus (čo vo švajčiarskom prípade štyroch svorne spolu žijúcich národností nemá vôbec zmysel!), ak nie priam historicky dávno mŕtvy fašizmus. Ale aj v susednom Francúzsku, kde sa už infiltrovali milióny moslimov rozličnej proveniencie, už vyše roka ruší vnútorný pokoj rozpálená verejná diskusia o dovolení alebo zákaze ďalšieho symbolu mohamedánskeho náboženstva, akým sú ženské záveje zvané "burka". Francúzska vláda ústami premiéra F. Fillona odpovedala zdôrazňovaním potreby zachovať identitu francúzskeho národa. Symbolom tejto identity je mu Republika, - la France - ktorej výsostná modrá-biela-červená zástava bude ozdobovať budovy všetkých škôl, a vo všetkých triedach budú vyvesené Texty vyhlásenia ľudských a občianskych práv z roku 1789.

Ale verejná mienka vo Francúzsku sa už delí na dva takmer rovnaké tábory. Národné orientovaní politici vyhlasujú potrebu "vlasteneckej revolúcie" s návratom k opusteným historickým hodnotám. Má sa zaviesť "občiansky zošiť pre žiakov od 5. triedy základných škôl, všeobecné vyvesovanie štátnych zástav na národné sviatky a nový osobitný sviatočný deň "Národnej obrany".

jinách, ľahko dôjde k zisteniu, že symboly mohamedánskeho náboženstva, z ktorých opticky najvýraznejšie sú minarety (=majáky, označujúce smer expanzie a získané priestory), pre európske národy a štáty vyvolávajú neblahé spomienky na opätovne prežité a šťastlivo odrazené ohrozovania nielen ich náboženskej, ale tak isto aj politickej, mocenskej, právnej, kultúrnej a spoločenskej sústavy. V dávnych storočiach sa to udiavalo vojenskými výbojmi až po juh nášho Slovenska a po Viedeň. Teraz podľa mnohých pozorovateľov sa zmenil iba spôsob tej istej expanzie. Jej vedúci prišli na to, že to, čo sa nepodarilo dosiahnuť vojenskými výbojmi, dá sa dnes dosiahnuť tichým a pokojným prenikaním más moslimských jednotlivcov a rodín do tých istých európskych priestorov. ktoré populačne upadajú. V Taliansku nedávno vyšla kniha s titulom "Islam nás nežne likviduje". Vo Švajčiarsku žijúca anglická občianka Bat Ye'or pôvodom z Egypta, ktorú pokladajú za jednu najvýznamnejších expertov v otázkach islamu, podobne publikovala knihu "Úpadok kresťanstva pod moc Islamu. Od žihadu po dhimmu." Pričom konštatuje, že islam obnovuje svoj tradičný systém ovládať postupne svet "neveriacich" tým, že si ich "nežne" podrobuje pod "ochranu" (=dhimma), ktorú veľmi draho a stále viac budú musieť platiť. V európskych štátoch mu v tom účinne pomáhajú vnútorne nábožensky, politicky aj kultúrne roztrieštené národy, ktoré sa tým stávajú neschopnými spoločnej obrany. (s. b.)

> ÚPADOK, ČI ZÁNIK EURÓPSKEJ KULTÚRY?

V Spolkovej republike Nemecko vrcholilo protestné hnutie univerzit-

sa tam zavádzajú normy "Bolonskej reformy". Mohutné študentské manifestácie sa konali v asi 20 nemeckých univerzitných mestách. To však patrí k študentskému folklóru v demokratických štátoch, teda nič proti tomu. Čo ma však prekvapilo a priam šokovalo, bol fakt, že nemeckí študenti protestujú hlavne proti úprave a obsahu študijných programov pre "Bachelor und Masterstudiengängen". To predsa znamená, že už ani tí, čo rozhodujú o vysokoškolskej vzdelanosti, nepoznajú tisícročnú tradíciu európskych univerzít s ich hlboko vžitými klasickými akademickými titulmi. BACCALAUREATUS, (z latinského bacca lauri), z čoho talianske baccellierato ai baccalaureato, francúzske baccalauréat, ale aj nemecké Bakkalaureus a naše slovenské bakalár. Pre MAGISTER máme podobne talianske maestro, francúzske magister a maĵtre, nemecké Magister a Meister, u nás podobne magister a majster. Prečo teda nemecká kultúra zavádza práve do svojich univerzitných titulov angličtinou typicky deformované latinské výrazy? To nemožno inak hodnotiť, ako povážlivý symptóm úpadku európskej kultúry a jej iracionálne opičenie sa po pochybnej kultúre už zjavne upadajúcej vojensko-politickej

svetovej veľmoci.

Tu si spomínam, ako jeden z mojich anglických kolegov, ktorému som vysvetľoval našu slovenskú abecedu, kde takmer všetko sa tak číta ako je napísané, si smutne povzdychol: "Závidím vám Slovákom. Naša anglická gramatika je najhlúpejšia na svete. Moje meno - vyslovil ho - sa dá písať tromi rozličnými spôsobmi. Veľmi často musím diktovať písmeno za písmenom - spelling. Aj preto sa my nikdy dobre nenaučíme cudzie jazyky a to, čo preberáme od iných, škaredo deformujeme."

(msd)

Vlastenci bez vlasti

(Dokončenie z 1. strany)

To potom by ozaj nebolo rozdielu medzi "moderným liberalizmom" a konzervativizmom Petra Zajaca, ktorý sa pokúša o návrat do veľkej politiky pod identitou prevažne maďarského Mostu-Híd.

Skupinky operujúce "modernizmom" a "konzervativizmom", ktoré vo veľkej väčšine prípadov vykazujú zhodu záujmov, sa v opojení vlastnou výlučnosťou a pocitom mentálnej a kultúrnej nadradenosti nad majoritou našťastie dopúšťajú jednej fatálnej chyby: ich "osvietenosť" časom vrhá totiž čoraz väčší tieň.

A potom už i ten zaostalejší volič pochopí, čo býva ich skutočný cieľ.

TEODOR KRIŽKA

Kresba: Andrej Mišanek

Rodina podľa Milana Lasicu

"To je pekná kravina, že rodina je základom spoločnosti. Ďakujem pekne za takúto spoločnosť, ktorej základom je rodina."

MILAN LASICA

Po prečítaní sa mi nechcelo veriť, že táto hrubá, nekultúrna myšlienka skrsla alebo sa nosí v hlave človeka uvedeného mena.

Vzal som do rúk Ottovu "Encyklopédiu Slovenska" a na 436. strane čítam: "Lasica Milan (1940) - herec, dramaturg, spisovateľ, od roku 1992 pedagóg autorskej výchovy VŠMU, 1996 docent."

Teda intelektuál.

K tomu veľmi jednoduchá otázka: Čo je spoločnosť? Ako vznikla? Ako pretrváva ľudstvo? Nie funkciou, ktorú plní rodina?!

Vážený pán docent, touto cestou Vás ubezpečujem, že som nikomu a nikdy nezazlieval jeho myšlienky a názory. Teraz však považujem za potrebné vysloviť svoju mienku, lebo Vy ste osobnosť, ktorá má vplyv na výchovu populácie Slovenska (najmä mládeže). Myslím si, že by ste mali starostlivejšie vážiť vety slová, ktoré hovoríte.

Svojím výrokom popierate to, čo je verejne deklarované základnými zákonmi nášho právneho poriadku. Štát si totiž kladie za cieľ podporovať rodinu. Za tým účelom má zriadené jedno ministerstvo!

Na Slovensku žije minimálne 80% občanov kresťanskej orientácie a táto skupina občanov vie, že: - rodina je prvotná a základná bunka spoločnosti a spoločenského života. Je prirodzeným spoločenstvom, v ktorom sú muž a žena povolaní k darovaniu seba v láske a k odovzdaniu života. Autorita, stálosť a životné vzťahy vo vnútri rodiny tvoria základy slobody, bezpečnosti a bratstva v rámci rodiny a potom aj v spoločnosti; rodina sama je totiž spoločenstvo, v ktorom si už od útleho detstva nová generácia osvojuje morálne hodnoty a v úcte k Stvoriteľovi správne užíva slobodu: - v takejto rodine sa prirodzene pestuje láska detí k rodičom a starším, starostlivosť o slabších a starých, chorých, mentálne a telesne postihnutých a chudobných; usporiadaná rodina je základom a predpokladom existencie usporiadanej spoločnosti; - rodiny treba podporovať a chrániť primeranými sociálnymi opatreniami. Občianska (štátna) moc si musí pokladať za vážnu povinnosť "uznať, chrániť a podporovať ich pravú povahu", starať sa o verejné mravy a zabezpečovať ich rozvoj. (Toto sa uvádza vo vážnej výchovnej a vzdelávacej literatúre.) V tomto zmysle si kultúrne národy upra-

Nie je dovolené hanobiť rodinu a jej členov. Zákon chráni jej členov a pre tento účel štát zriaďuje aj inštitúcie, ktorým zveruje ochranu tých rodín, ktoré sú nefunkčné, ktoré sú odkázané na pomoc.

vujú svoj právny poriadok.

Treba zdôrazniť, že práve kresťanské society sú zakladateľmi monogamnej rodiny - formy manželstva založeného na spolužití jedného muža s jednou ženou.

Na tomto princípe je založená existencia zdravej ľudskej populácie celého známeho sveta. Ak chorie rodina, ak sa rodina rozkladá, ak neplní svoju funkciu, chorie spoločnosť.

Vyskytujú sa aj inakosti, ale to nie sú rodiny z pohľadu biologického. Inakosti sú chorobné spoločenské výkyvy. Sú to mravné odchýlky s vážnymi spoločenskými dôsledkami.

Žiaľ, v tomto období medzi mnohými národmi a spoločenstvami zapadajú do zabudnutia alebo sa vedome trpia porušovania dlhodobo osvedčených čností - mravnosti, čo je zábezpeka zdravia rodiny a spoločnosti. Tu človeku príde do mysle výrok - myšlienka J. A. Komenského: "Čo je vzdelanie (inteligencia) bez mravnosti?"

K Vášmu poňatiu rodiny, podľa mňa základnej a existenčnej sociálnej jednotky spoločnosti, podľa Vás zavrhovanej kraviny, (povedali ste totiž "Ďakujem pekne za takúto spoločnosť, ktorej základom je rodina") treba, vážený pán Lasica, pripomenúť výrok známeho amerického prezidenta F. D. Roosvelta: "Nijaký národ si nezaslúži, aby žil, ak strpí, aby sa jeho prísne a silné cnosti (a tou je aj rodina! J. K.) strácali."

Všetko, čo som tu povedal, môžeme subsumovať pod znenie článku 16, ods. 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv: "Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu spoločnosti a štátu."

Preto uzatváram: Vážený pán Lasica, Všeobecnej deklarácii ľudských práv, prosím, svojimi poznámkami a výrokmi neodporuite!

JÁN KOVAČOVSKÝ právnik a ekonóm

pohľade na sfanatizovaných študentov, teda budúcnosť nášho národa, ktorí sa zhromaždili 10. marca na námestí pred prezidentským palácom v Bratislave, neskôr aj pred národným parlamentom, aktívne bojujúcich proti ratifikácii tzv. vlasteneckého zákona prezidentom SR, mi doslova naskočili zimomriavky na celé telo. Zostal som priam paralyzovaný. Fakt, že sa niečo podobné pripravuje, bol známy už niekoľko dní vopred, avšak až samotný "akt" a oslavné príspevky v médiách dodali celej situácii mrazivú hrôzostrašnosť, ktorá zachádzala až za nechty. Zimomriavky vo mne vystriedali postupne pocity úzkosti, zúfalstva pri odhalení zrady, bezmocnosti, až hanby. A myslím, že som nebol sám. Každý, kto cíti aspoň trocha vlastenecky a sleduje "vývoj" na našej politickej scéne v tejto oblasti, uvedomujúc si krehkosť našej ťažko obnovenej štátnosti a výrazného deficitu zdravého patriotizmu " v tejto krajine", musel zákonite pociťovať niečo podobné.

Pre objektívnejší pohľad na tieto udalosti z námestia však treba už v úvode podotknúť dve skutočnosti. Prvá je, že existujú indície, že tento protest organizovala a najmä "sponzorovala" istá organizácia, ktorej otvorenosť (protislovenským podnetom zvlášť) je taká silná, že má výsadné postavenie už v samotnom názve nadácie, za ktorou stojí známa americká postavička s rovnako známym pôvodom. Teda nejednalo sa o akýsi spontánny protest spravodlivo nahnevaných študentov proti zlému zákonu, ako to bolo dookola prezentované v "našich" médiách. Za druhé mám k dispozícii i osobné svedectvá žiakov, ktorí sa vyjadrili, že táto záškodnícka akcia bola u nich v škole povinná, nariadená riaditeľom školy prostredníctvom školského rozhlasu. Toho istého školského rozhlasu, ktorý by podľa organizátorov spomínaného cirkusu nemal byť za žiadnych okolností poškvrnený našou štátnou hymnou! Zaiste sa nejedná o ojedinelé prípady podobne nedobrovoľne naverbovaných účastníkov a zaujal tiež aj "dovoz protestujúceho materiálu" z južnejších okresov Slovenska. Pri troche nadsádzky by sa to teda dalo pokojne označiť za šikanovanie, či zneužívanie detí. A dokonca i bez nej.

Skúsim sa krátko pristaviť pri podstate celého problému. Východiskovou situáciou k predloženiu takéhoto zákona na prerokovanie v parlamente je evidentná absencia patriotizmu na Slovensku. Príčinám a historickým súvislostiam teito anomálie azda netreba venovať priestor navyše. Sú zrejmé. O to zarážajúcejšie sú argumenty názorovej opozície. Ak nepočítam nezmyselné hysterické reakcie, ktorých je vskutku požehnane, patria medzi najčastejšie z nich tvrdenia o pričasto prehrávanej hymne (ktorá bude následne týmto zosmiešnená, či dehonestovaná), kontraproduktivite spôsobenej prirodzeným odporom dnešných detí voči autoritám a povinnostiam, či nútení školopovinných do niečoho nezdravého! A tak d'alej, a tak d'alej.

Slovenská štátna hymna sa má podľa predloženého zákona pustiť žiakom prostredníctvom školského rozhlasu na začiatku každého vyučovacieho týždňa. Je to skutočne pričasto? Z viac ako päťdesiatich týždňov (pondelkov) v roku sa po odpočítaní všetkých prázdnin, sviatkov a voľných dní dostaneme razom na číslo o málo vyššie ako tridsať. Naša hymna (jej prvé dve slohy) trvá len o niečo viac ako jednu minútu! Je teda naozaj "polhodinka" upevňovania vlastenectva detailnejším poznávaním melódie a textu hymny vlastného štátu za celý školský rok skutočne tak

veľa??? Istý pán Hríb, ktorý väčšinu svojho času trávi kreovaním svojho antislovenského plátku sa nedávno vrátil z Kanady, kde bol pravdepodobne nabrať síl do ďalšieho protislovenského "džihádu". Ihneď po návrate do vlasti verejne vyhlásil, že pieseň, ktorú tam najčastejšie počul, dokonca až niekoľkokrát denne, bola kanadská hymna. V zápätí však rýchlo dodal (aby náhodou neprišlo k omylu) tradičnú perlu v zmysle, že tam (v Kanade) to ale bolo na rozdiel od Slovenska prirodzené a že z nášho zákona mu je zle. Myslím, že takto to presne povedal. Tiež si myslím, dokonca som presvedčený, že akýkoľvek komentár by ubral tejto monštruóznej hlúposti jej čaro. Ďalší pán, tentoraz poslanec Mikloško, známy okrem iného aj prebe-

raním rôznych "prestížnych"

vyznamenaní v neďalekom za-

hraničí, vyhlásil, že tento zákon

má údajne otráviť spoločnosť. Nevídaná konštrukcia! Ak je totiž vlastenectvo čosi nanajvýš pozitívne, prirodzené a krásne, ako občas farizejsky priznávajú aj odporcovia tohto zákona, môže to človeka, či dokonca celú spoločnosť otráviť? Nemožné! Je to v skutočnosti iba akési legislatívne potvrdenie spomínaného všeobecne pozitívneho citu a to bez sankcií. Navyše spomínaný pán poslanec ďalej rozvíja svoje "fantazmagórie" a hovorí o tejto norme dokonca ako o d'alšom zo série otravných zákonov (napr. po nedávnom jazykovom zákone), čím len dokázal, že jeho hlasovanie v národnom parlamente za posledných 20 rokov nie je náhodné a zákony, ktoré čo i len trocha zaváňajú niečím národným (od zvrchovanosti, ústavy, štátnej samostatnosti, ochrany jazyka, či najnovšie podpory vlastenectva) sú pre neho, spolu s jeho kumpánmi, len akýmsi červeným súknom. Mikloškov komplic, vlastným menom Lipšic, pre zmenu vyhlásil, že proti podpore vlastenectva na školách dokopy nič nemá (ó, aký pokrok v smerovaní KDH), ale museli by sa na tom najprv dohodnúť a zhodnúť učitelia. žiaci a rodičia, lebo oni údajne najlepšie vedia, čo potrebujú, čo do tých našich škôl patrí a čo nie... Jedno sa ale musí týmto návrhom, najmä pokial' ide o vlastenectvo, naozaj nechať a to, že vskutku vyrážajú dych a pomerne ťažko sa na ne zmysluplne

reaguje. Ani sa o to nepokúšam. Ďalším z pomerne frekventovaných protiargumentov je ten, že podpora vlastenectva nepatrí do školy a už vôbec nie povinná - ustanovená v zákone a že by to (vlastenectvo) mal každý nadobudnúť automaticky, doma. Na prvý pohľad možno lákavý a logický argument. Povrchný študent by azda okamžite súhlasil. Ja by som si však dovolil toto tvrdenie prerobiť na tiež celkom logickú otázku. Kam inam patrí vzdelávanie a formovanie osobnosti (hoci k láske k vlasti), ak nie do školy? Doposial' tam nebolo veľmi prítomné a kam sme sa takto dopracovali? Staviame pomníky verejným nepriateľom Slovenska! Pričom našich velikánov potláčame do úzadia, prípadne ich doslova verejne zosmiešňujeme a ponižujeme ako v prípade podivného súsošia generála M. R. Štefánika s nápadne dominantnou vycerenou šelmou pred novou budovou SND. Ľudia, ktorí sa na takomto vlasteneckom záškodníctve aktívne podieľajú, prípadne i tí, ktorým to vôbec neprekáža, tvoria pomerne vysoké percento momentálnej generácie v produktívnom veku, vychovávajú deti a národné bezvedomie sa tak ďalej šíri geometrickým radom ako mor. Teda postulát opozície o akomsi automatickom nasávaní vlastenectva plošne len v domácom prostredí tiež veľmi neobstojí.

Zákon na podporu vlastenectva je

podľa môjho názoru v našich pomeroch prepotrebný, prichádza o päť minút dvanásť, hoci niekedy mám pocit, že iba o štyri. Žiakov predsa do ničoho nenúti (ak nepočítam pasívne vnímanie štátnych symbolov), vytvára tak iba už spomínaný legislatívny rámec na zmyslovú podporu u detí k vytvoreniu si kvalitatívne lepšieho vzťahu k vlasti a napomáha k detailnejšiemu poznaniu štátnych symbolov, ako je tomu dnes. Vlastenectvo, rovnako ako vzdelanie, či fyzické zručnosti neprichádza samo, nestačí ho len zdediť, ale i ďalej pestovať, chrániť a aktívne podporovať. Tobôž ak sa celá spoločnosť vzácne

zhoduje na jeho jednoznačne pozitívnej hodnote. Gramatiku, matematiku, či telesnú výchovu sa treba učiť, znova a znova precvičovať a utvrdzovať sa v nich. Ani láska k vlasti nie je výnimkou. Potrebuje okrem vonkajších podnetov i širokospektrálnu podporu.

spektrálnu podporu. Príspevky v takzvaných mienkotvorných denníkoch, či na internete však zareagovali opačne a dovolím si povedať i maximálne nezodpovedne. Jedovaté hodnotenia parlamentom schváleného zákona a prekrúcanie faktov (neustále strašenie detí povinným spievaním hymny), prešpikované desiatkami pochybných argumentov sa vyrojili zo všetkých strán ako nepodarené karikatúry a zakalili zdravé uvažovanie masám. Vytvorili z jednoznačne pozitívnej iniciatívy strašiaka. Pseudoargumenty o tom, prečo je tento zákon zlý, ktoré sa mimochodom v mnohých prípadoch navzájom negujú, zatiahli do celej situácie nie celkom šťastným spôsobom najmä mládež, v mnohých prípadoch dokonca násilne. Azda jediným tvrdením oponentov, s ktorým sa dá ako-tak stotožniť je to, že v "normálnej krajine" na vlastenectvo netreba žiadne zákony. Avšak vzápätí dodávam, že žiaľ, práve naša vlasť sa vzhľadom na spomínané historické okolnosti v tejto oblasti medzi také krajiny rozhodne nezaraďuje. Teda logicky sa práve naopak natíska riešenie prijať takýto, alebo obdobný zákon.

Keď zalovím v mysli, spomínam si v týchto súvislostiach na jednu situáciu z nedávnej minulosti, ktorá mi utkvela v pamäti a máta ma dodnes ako nechcené dieťa. Keď som jedného dňa prišiel do práce, bolo to niekedy v časoch okolo rozpadu federácie a na tričku som mal vyšitý malý slovenský znak, bol som okamžite vlastnými kolegami a kamarátmi

(tými prirodzene z domu vlasteneckými!) označený za extrémistu a somára!!! Aký druh vlastenectva to nasali títo moji bývalí kolegovia doma - automaticky? Ba čo je omnoho horšie, čo odovzdali svojim deťom, ktoré sú už dnes dospelé?

Ale poďme ešte na skok späť na námestie. Na spomínanom protestnom zhromaždení sa objavil v jednej z hlavných úloh (v ľudovom kroji) aj vysokoškolský pedagóg, či skôr smutno známy aktivista Chmelár. Opäť sa raz blysol (pod)vedením študentov. U nás je širšej verejnosti známy najmä tým, že označil vlastenectvo za prázdny pojem! Evidentne si teda našiel opäť živnú pôdu a tiež publikum pre hlásanie svojich podobne choromyseľných téz... A keď už sa zdalo, že podobným aktivistom, špekulantom, ale najmä aktívnym odporcom všetkého slovenského naozaj došli všetky argumenty, vyšli von s ďalším nezmyslom. Vadí im údajne fakt, kto ten zákon predložil! Predložila ho predsa legitímne občanmi zvolená a v tomto prípade našťastie i vládna strana, ktorá má podobné "veci" zaradené v tzv. primárnej agende. Teda nič neočakávané. Skôr naopak. Navyše sa jedná o rovnako nezmyselný myšlienkový pochod ako keby sa sympatizanti súčasnej vládnej koalície búrili, neuznávali a následne i nerešpektovali zákony schválené za bývalej vládnej garnitúry z dôvodu ich antipatie k dzurindovcom. Teda opäť len zástupný argument, ktorý však nedokáže prekryť alarmujúcu skutočnosť, že onen antislovenský vírus je medzi pospolitým ľudom miestami až pandemicky rozšírený. Sám veľký Peter Štastný sa prejavil ako beznádejne nainfikovaný, keď nedávno vyhlásil, že v prípadnom hokejovom zápase Slovensko - USA bude rozhodne držať prsty Američanom. Nech by boli jeho dôvody akékoľvek, pohoršenie, ktorým zamoril Slovensko volá po onom biblickom mlynskom kameni.

Pri sledovaní toho desivého príspevku z protestného zhromaždenia som si tiež s hrôzou uvedomil, ako sme na posmech celému okolitému svetu, pretože to, čo je každému samozrejmé (ako vlastenectvo) je u nás pošpinené, dehonestované a stáva sa dôvodom na vulgárne hromadné protesty zneužitých študentov. Ak by totiž opozícia, či média v začiatkoch schvaľovacieho procesu namiesto démonizácie tento úmysel podporili, či aspoň pozitívne slovne ohodnotili. nikto by si "nič nevšimol" (azda okrem predstaviteľov jednej národnostnej menšiny) a žiaden vážnejší problém, či nebodaj hromadná protestná akcia by nevznikli. Pri momentálnom scenári sa nám však susedia spoza Dunaja škodoradostne smejú, až sa chytajú za bruchá a tešia sa, že sa porážame úplne sami a šetríme im nielen robotu, ale naimä muníciu pre ďalšie výpady, ktoré rozhodne už čoskoro prídu.

Pevne verím, že prezident tento zákon podpíše (v čase písania tohto príspevku sa čaká na potvrdenie zákona prezidentovým podpisom, pozn. autora) a naplní tak nielen svoje prirodzené poslanie a známe predvolebné heslo o svojom národnom cite, ale pozametá tak na chvíľu i špinu z pred "svojho" paláca, ktorá sa tam však v neustálom prievane, spôsobenom najmä južným prúdením, čoskoro zaručene vráti.

"Idem ich rozložiť zvnútra!". To bol asi najčastejší argument, ktorý mal slúžiť "komparzistom" bývalého režimu ako ospravedlnenie svojho vstupu do KSČ. "My" sa dnes pre zmenu, opantaný zákerným jedom, za každú cenu snažíme rozkladať sami seba, svoj vlastný štát a tak sa mi to celé javí ako jeden veľmi zlý sen. Kiež by som sa mohol z neho aspoň na chvíľu prebudiť.

everím v komunistické ideály, ale som presvedčený, že ilúzia samospasiteľnosti viery vo voľný trh je istou cestou do skazy. Trh jednoducho musí byť regulovaný! Čím? No predsa ľudskosťou, aby dostal ľudský rozmer a nestal sa neľudským a bezohľadným tak, ako je tomu dnes.

Svetová ekonomika je postavená na zásade voľného trhu, alebo slobody podnikania. Táto sloboda a voľnosť v podnikaní je chápaná, ako určitý druh neobmedzenosti, ako niečo, čomu sa nemajú klásť absolútne žiadne hranice a obmedzenia.

V tejto neobmedzenosti a neohraničenosti sa však žiaľ, stáva podnikanie, ktorého cieľom je zisk, určitým druhom diktátorského režimu. Každá neobmedzenosť totiž plodí diktátorov a diktátori sa vo väčšine prípadov stávajú bezohľadnými a neľudskými.

No a presne takým je i dnešný voľný trh, ktorý sa na základe princípu neobmedzenej slobody v podnikaní stal bezohľadným, terorizujúcim, ponižujúcim a ničiacim kvalitu života miliónov ľudí po celom svete.

Áno, synonymom súčasného poňatia voľného trhu je bezohľadnosť a neľudskosť! Voľný trh, jednoznačne zameraný len a len na zisk urobil z ľudí, ktorí mu verne slúžia, doslova dravcov a krvilačné šelmy. A táto vlčia svorka zbíja po celom svete úplne voľne, slobodne a bezbreho presne tak, ako po tom vždy túžila a ako si to vždy predstavovala. Jej chamtivosť, bezohľad-

Falošná modla voľného trhu!

nosť a neľudskosť dostala krídla a stala sa neohraničenou.

No a každá modla, ktorú niekto uctieva spravidla vyžaduje obete. Tak je to i s modlou voľného trhu, zameraného na čo najväčší zisk. Jej obeťou je zdevastovaná planéta, jej obeťami sú milióny ľudí po celom svete, ktorí sú neraz nútení pracovať v zlých podmienkach a za minimálnu mzdu. Pre názorné príklady nemusíme chodiť až tak ďaleko, pretože určite by sa ich dosť našlo aj u nás na Slovensku.

Zo všetkých týchto skutočností jednoznačne vyplýva, že trh nemôže byť jednoducho voľný! Musí byť regulovaný! Ak chcel kedysi Dubček vybudovať socializmus s ľudskou tvárou, tak práve dnešná doba priam nástojčivo volá po kapitalizme, po trhovej ekonomike s ľudskou tvárou. Trh musí byť regulovaný ľudskosťou, to znamená, úctou človeka k človeku, ktorá má byť prvoradá a má stáť vysoko nad všetkým. A až po splnení tohto zásadného a určujúceho kritéria môžu nasledovať všetky ostatné princípy, čiže princíp trhovej ekonomiky, konkurencie a primeraného zisku.

Ako by to malo vyzerať v praxi? Tak, že pri každej investícii, pri každom projekte, v každej firme, či všade inde by mal byť okrem iných humánnych či-

niteľov v prvom rade dôsledne rešpektovaný zákon rovnováhy medzi dávaním a braním, to znamená, že za každú vykonanú prácu by mala byť pracovníkom poskytnutá primeraná a zodpovedajúca protihodnota. Protihodnota, plne adekvátna odvedenému pracovnému výkonu. Tak je to totiž férové, spravodlivé a ľudské. Dať zamestnancom iba toľko, aby prežili a všetok ostatný, nimi vyprodukovaný zisk si ponechať pre seba, to je neľudské, bezohľadné a zvrhlé, vyvolávajúce iba napätie, konflikty a nespokojnosť. Človek jednoducho žasne, že takéto niečo je ešte vôbec možné v 21. storočí.

Áno, je viac ako jednoznačné, že takzvaný voľný trh musí byť regulovaný ľudským rozmerom, aby dostal ľudskú tvár. Nie zisk, ale človek! Harmónia, pomoc a vzájomná podpora medzi ľuďmi musia stáť na prvom mieste. To je jediná cesta k mieru, spokojnosti, pozdvihnutiu a ďalšiemu napredovaniu tejto civilizácie, ako chceme, aby sme nekráčali od konfliktu ku konfliktu, od krízy ku kríze a nakoniec nedospeli až k veľkému celosvetovému kolapsu. Kolapsu civilizácie na planéte Zem, ktorá v honbe za ziskom stratila svoju ľudskú tvár!

Ivan Slezák

panielsky denník El País priniesol dňa 1. 3. 2010, pod vyššie uvedeným názvom, zaujímavý článok Timothy Gartona Asha (1) o súčasnej situácii v eurozóne a v EÚ. Keďže Slovenská republika je členom EÚ aj eurozóny, prípad Grécka vo všetkých jeho súvislostiach môže byť pre nás poučný.

Do tejto tragédie zasiahla aj Antigona. Mám na mysli Antigonu Loudiadis (2), tú od Goldmana Sachsa, zodpovedného za zosnovanie komplexnej dohody o výmene devíz, ktorá Grécku, keď krajina vstupovala do eurozóny, pomohla ukryť rozsah jeho zadlženia tým, čo Financial Times delikátne pomenúva "optická ilúzia". Škoda, že sa Grécko neradilo s takým učencom ako bol Sokrates; a tu nemyslím na José Socratesa, portugalského premiéra, ktorého krajina je tiež predmetom žiadostivého pohľadu bohov; teda trhov s cennými papiermi. Ale žarty nabok, musíme si byť vedomí, že toto nie je iba prvá veľká skúška eurozóny, ale veľmi dôležitý moment pre celý projekt Európskej únie. Pretože sme v Európe, a nie na Apolle XIII (3), je tu aj možnosť nezdaru, stroskotania. Avšak, to najpravdepodobnejšie je, že sa bude postupovať ďalej do centra agónií a náš Starý kontinent - starý aj demograficky zostane ešte viac ponorený do svojich vnútorných problémov. A svet nebude čakať, kým my budeme prežívať ďalšiu dekádu pozeraním sa na svoj pupok. Obráťte sa na Kasandru, ak chcete, no takto to vidím ja.

Netreba mať žiaden výnimočný veštecký talent na predvídanie problémov, ktorým eurozóna v súčasnosti čelí. Boli predmetom rozsiahlych debát ešte predtým, ako sa prikročilo k jej projektu. V r. 1998 som napísal, že menová únia bola "veľmi riskantná, bezprecedentná, stávka" a tvrdil som, že pre Európu nebola v danom momente prvoradou vecou. Potom som prestal ťažko znášať panujúci falošný pocit bezpečnosti, kvôli zdanlivému úspechu eura a kvôli uspokojeniu z

TIMOTHY GARTON ASH

Agónia eurozóny

pocitu, že možno cestovať po kontinente iba s jedinou menou v peňaženke. Teraz však prichádzajú skôr predvídané problémy. Ako pripomína George Soros, "dokonalá" mena musí kalkulovať nielen s centrálnou bankou, ale aj s verejnými bankami. Okrem schopnosti robiť finančné transfery do zón viac poškodených, (doplnené pracovnou mobilitou pre ľudí prichádzajúcich z týchto oblastí), vyžaduje aj istý stupeň finančnej a menovej disciplíny rovnako, ako by sa to dialo v štátoch, ako sú USA alebo Veľká Británia.

Aby európska menová únia prežila a prosperovala, musí prinajmenšom vyriešiť najpodstatnejšiu zložku každej ekonomickej únie, a to, pokiaľ ide o ňu samotnú, vyžadovať čo najpevnejšiu politickú jednotu. Toto bol celkom isto jeden z rozhodujúcich dôvodov, pre ktoré vtedy, po zrelej úvahe významných politických architektov, akými boli François Mitterrand a Helmut Kohl, dostala názov "hospodárska a menová únia". Nebolo to iba preto, ako sa často hovorí, že inak by Európa zapriahala (menový) koč pred (politických) volov. Bolo to posledné veľké dobrodružstvo takzvanej "funkcionalistickej" stratégie, ktorá hovorila, že cestou hospodárskej integrácie je možné Európu integrovať politicky. Tento pohľad na vec, možno povedať, fungoval počas polstoročia, od päťdesiatych až do deväť desiatych rokov minulého storočia. No v tomto prípade nebol na nič dobrý. Iba ak by táto kríza slúžila ako katalyzátor alebo impulz pre nové kroky k integrácii, ako sa to v prípade predošlých kríz často stávalo.

So svojimi klamstvami a kontraproduktívnym plytvaním Grécko urýchlilo príchod krízy. Ono je jedinečným prípadom, dokonca aj medzi takzvanými PIGS (angl. Portugalsko, Taliansko, Írsko, Grécko a Španielsko), pretože spája obrovský deficit (odhaduje sa na cca 12,7% HDP uplynulého roka) a masívne zadlženie (okolo 125% HDP), ktoré sa ďalej zvyšuje. Grécko nežilo iba nad svoje možnosti; v príkrom kontraste s Nemeckom využilo svoje roky v eurozóne na návrat k nižšej konkurencieschopnosti. Podľa výpočtov, ktoré publikoval Martin Wolf, hlavný ekonomický komentátor The Financial Times, v priebehu r. 2000 až 2009, cena práce v Grécku stúpla v porovnaní s Nemeckom o 23%.

Pred niekoľkými dňami trpelo druhým dvojtýždňovým generálnym štrajkom, a to bol iba začiatok. Svojim spojencom v eurozóne sľúbilo, že zníži počas tohto roka svoj deficit z 12,7 na 8,7%. Áno, pravdaže, ak sviniam narastú krídla. Alebo môžeme opäť zavolať Goldmana Sachsa, aby zorganizoval niekoľko zrakových klamov navyše. Hoci by Gréci aj nechali svoju vládu konať, isté tak masívne škrty a niekoľko štrukturálnych reforiem, ktoré sú nevyhnutné, môže spôsobiť, že sa veci skôr ešte zhoršia, ako sa môžu začať zlepšovať. Zatiaľ sa zdá, že grécka vláda potrebuje získať pôžičku cca 55000 mld € na tento rok, z toho polovicu na nasledujúce tri mesiace. Ale čo ak bohovia (trhy s cennými papiermi) začnú besnieť a odmietnu spolupracovať?

Tretie dejstvo gréckej drámy nie je napísané. Ja si ho predstavujem takto: Nemecko so zaťatými zubami bude akceptovať istú formu výkupného, aby zachránilo eurozónu. Teda bude pomáhať iba nevyhnutným minimom a s istými prísnymi podmienkami hodnými Kreonta, aby upokojilo "bohov" v Grécku. Je dôležité, hoci sekundárne, aby pomoc bola poskytnutá formou bilaterálnych pôžičiek, pôžičiek od Európskej investičnej banky, odkúpením gréckeho vládneho dlhu, spotrebnými

transfermi EÚ, spoločne emitovanými eurobonmi alebo akýmkoľvek iným bezpečným mechanizmom. Vedúci činitelia EÚ budú popierať, že to bolo výkupné (za eurozónu), ale celý svet bude vedieť, že to tak je.

Gréci aj Nemci sa budú hnevať. Istý diplomatický pozorovateľ, dobre znalý pomerov v Aténach, sa ma usiluje presvedčiť, že ak by Európa mala začať dozerať na finančnú disciplínu v Grécku, značilo by to, že "pod každým gréckym stolom bude Nemec". Sluší sa nespomínať 2. svetovú vojnu, no podpredseda gréckej vlády Theodoros Pangalos to napriek tomu urobil. Pred niekoľkými dňami pripomenul nacistickú okupáciu Grécka a povedal: "Odvliekli zlato, ktoré bolo v Gréckej národnej banke, odviezli sa grécke peniaze a nikdy to nevrátili. To je problém, ktorý raz bude treba vyriešiť".

A čo na to odpovedia nahnevaní Nemci? "Zobrali nám našu marku a nik sa nás nepýtal, či sa jej chceme vzdať. Ubezpečovali nás v slávnostných zmluvách a výrokoch nášho Ústavného súdu, že nikdy nebudeme musieť nikomu nič platiť. Prešli sme desaťročím bolestivých reforiem, aby sme sa opäť stali konkurencieschopnými, zatiaľ čo PIGS sa váľali ako prasce v žite. A teraz nás žiadajú, aby sme pracovali do 67 rokov kvôli tomu, aby Gréci mohli ísť do penzie v 63 rokoch". A tak podobne.

Európania z eurozóny sú už dospelí a mohli by prekonať túto situáciu, ale bude ich to stáť ohromné úsilie, prinesie to veľa hnevu, zloby a vnútorného pnutia. Koniec koncov, časom, dokonca kríza azda aj pomôže posilniť eurozónu a dodať jej nový princíp, ktorý sa obozretne pomenováva ako "ekonomické vládnutie" (čo však má vo francúzštine a v nemčine rozdielny význam). Európsky ekonomický rast však pokrivkáva, po-

kým ázijské štáty ďalej napredujú. Cieľ "Lisabonskej agendy 2000" vytvoriť z Európy ekonomiku založenú na vzdelanosti a do roku 2010 najkonkurencieschopnejšiu na svete, čo bolo veľmi ambiciózne, sa v súčasnosti javí veľmi komický a slabiny Európy, politika a ekonomika, sa navzájom podnecujú v raste.

V pozadí menových aspektov číhajú finančné; v pozadí finančných, ekonomické: v pozadí ekonomických politické a za politickými historické. Fundamentálnym faktom, o ktorý sa opiera táto kríza, je, že skúsenosť a osobné spomienky, ktoré podnecovali európsku integráciu od r.1945 počas dlhých 65 rokov, stratili svoju silu. Osobné spomienky na vojnu, okupáciu, na pokorenie, na európske barbarstvo; strach z Nemecka, vrátane vnútorného strachu Nemecka zo seba samého, sovietska hrozba, studená vojna, "návrat do Európy", ako garancia slobody, ktorý bude stáť ešte veľa úsilia; očakávania, že sa obnoví vznešenosť a veľkosť Európy. Všetko to boli veľké biografické, motivačné činitele, ktoré povzbudzovali ľudí ako Mitterrand a Kohl, ba aj euro. Môžu Európania pokračovať v budovaní Európy bez takých intenzívnych motívov? A jestvujú iné, nové?

POZNÁMKY:

1. Timothy Garton Ash - *1955, profesor Európskych štúdií, vedúci katedry Isaiah Berlin v St. Antony's College, Oxford a riadny profesor Hooverovho inštitútu v Stanforde. Už viac ako desaťročie sa venuje predovšetkým otázkam súvisiacim s transformáciou Európy a Európskej únie. 2. Antigon Loudiadis - členka top manažmentu európskej pobočky jednej z najväčších investičných bánk na svete, banky Goldman Sachs.

3. Apollo XIII - Let Apollo XIII bol siedmym pilotovaným letom programu Apollo. Jeho cieľom bolo uskutočniť tretie pristátie ľudskej posádky na povrchu Mesiaca. Počas letu však došlo k výbuchu jednej z kyslíkových nádrží na raketopláne. Následky výbuchu boli veľmi vážne. Nielenže zabránili posádke splniť úlohu letu, ale boli ohrozené aj životy astronautov. Riadiace stredisko v Houstone muselo s vynaložením nesmierneho úsilia urýchlene vyvinúť núdzové scenáre, vďaka ktorým sa podarilo posádku zachrániť.

Preložil Jozef Hlušek

oklady zlatých a strieborných mincí na území Bratislavy pochádzajúce z obdobia počiatku nášho letopočtu nie sú výnimočnosťou. Výnimočné však na nich je ich početnosť a ojedinelosť. Sú charakteristické zreteľne čitateľným latinským textom a napriek tomu, že datovateľnosť týchto mincí je sporná, sú považované za najstarší doklad používania písma na našom území. Na minciach môžeme čítať nápisy AINORIX, BVSV, BVSSVMARUS, COBROVOMARUS. COISA, COVNOS, COVIOMARUS, DE-VIL, FARIARIX, IANTUMARUS, MAC-CIUS, NONNOS, TITTO a BIATEC, ktorý sa na minciach vyskytuje najčastejšie. Podľa neho dostali mince tzv. bratislavského typu pomenovanie Biateky.

Prvá oficiálna správa o náleze mincí na území Bratislavy pochádza z roku 1776, neskôr sa našli ďalšie na dnešnej Československej ulici, na neznámom mieste v okolí Bradlianskej ulice, 32 mincí sa našlo pri archeologickom výskume na Bratislavskom hrade a evidujú sa aj desiatky nálezov jednotlivých mincí uložených v Mestskom múzeu, objavených prevažne na neznámych miestach, ale aj na Michalskej, Jesenského a Záhradníckej ulici, na Kolibe a v Petržalke. Z okolia mesta možno spomenúť poklad 124 mincí v Jarovciach, menšie nálezy vo Vajnoroch, v Devíne, Devínskej Novej Vsi a na ďalších nie príliš vzdialených miestach mimo bratislavského obvodu, ako aj v neďalekom Rakúsku.

Vo všeobecnosti bolo mincí na území Bratislavy nájdených tak veľa, že v 19. storočí ich múzeá ani nechceli, takže nakoniec veľké množstvo z nich bolo roztavenýchl. Posledný nález pochádza z 11. augusta 2009 o 11:27, kedy bol počas rekonštrukčných prác na bratislavskom hrade objavený zlatý poklad, ktorý tvorili zlaté statéry a strieborné tetradrachmy s nápismi Biatec a Nonnos.

Kto však razil tieto mince? Táto otázka je podľa všeobecnej zhody vedeckej komunity dávno vyriešená. Podľa nej mince bratislavského typu (Biateky) razili keltskí Bójovia. Poznatok prenikavý,

Oskár Cvengrosch

Biateky razili Sloveni?

avšak založený na predpokladoch a nepodložených predstavách.

Biateky sú zvláštne tým, že sa na nich síce nachádzajú texty vyrazené v latinčine, avšak v latinčine nemajú žiaden význam. Tento dôležitý fakt viedol k správnej úvahe, že ide o peniaze nie Rímskeho pôvodu. Hľadali sa teda možní pôvodcovia tohto rozruchu.

Ťažko povedať, kto prvý prišiel s unikátnym nápadom, že ide o keltských Bójov, každopádne však ani dnes to nik nedokáže jednoznačne potvrdiť. Ostatné archeologické nálezy, ktoré boli nájdené spolu s mincami, nevypovedajú o nacionalite obyvateľstva, sú iba dôkazom kultúry v danom období. Tá mohla byť importovaná z rôznych kútov Európy, pretože hradný vrch s priľahlým okolím bol od nepamäti dôležitým centrom obchodu, čo dosvedčuje samotné situovanie na dôležitých obchodno komunikačných trasách i archeologické nálezy predmetov (keramika, spony, držadlá, črepy amfor, úlomky skla atď.) a stavebných prvkov.

Historické záznamy Strabóna, Tacita a ďalších, sú tak nejednoznačné čo sa týka lokality, že ostáva len obdivovať istotu, s akou bolo lokalizované západné Slovensko, ako prechodné bydlisko "turisticky nadaných" Bójov, ktorí schodili takmer polovicu Európy, aby sa nakoniec úplne stratili. Po Bójoch nám totiž neostalo nič. Nepoznáme žiadne územie obývané potomkami týchto tajomných Bójov a nedochoval sa nám ani ich jazyk, či už v hovorovej alebo v písomnej podobe.

Bójovia sú v súčasnosti glorifikovaní ako vyspelí a vyvinutý národ, ktorý prinášal kultúru všade, kam došiel. Otázkou zostáva, ako asi rozvíjal a odovzdával vzdelanostnú a technologickú úroveň, keď jeho členovia neustále bojovali a putovali. Nemenej dôležitým poznatkom sú záznamy starovekých

autorov, ktorí v oblasti dnešného severného Talianska spomínajú Bójov ako násilníkov a lupičov, ktorí praktizovali poľnohospodárstvo a vojnu a nemali žiadne znalosti z oblasti vedy alebo umenia. Polybius opisuje Keltov v Taliansku ako žijúcich v chatrčiach v dedinách neobohnaných múrom (valom), bez nábytku, spiacich na posteliach z lístia. To naozaj nijako nejde dohromady. Ak sú tieto záznamy pravdivé, potom pomenovanie Boii (Boji), je skutočne výstižné. V súvislosti s tým však vyvstáva zaujímavá otázka, odkiaľ sa slovenské slovo Boji, bojovníci, bojari dostalo do latinčiny?

Absencia jazyka Bójov, žiaľ, neumožňuje nájsť vysvetlenie pre neznáme texty na minciach, preto vedátori na základe jazykového výskumu a epigrafických paralel došli k logickému záveru, že ide o mená bójskych panovníkov, príslušníkov miestnej šľachty, ktoré oni sami nechali vyraziť na minciach. Na mieste je však otázka, ako sa taký veľký počet osôb mohol mocensky uplatnit' v pomerne obmedzenom geografickom i časovom priestore, aký prichádza do úvahy v súvislosti s hypotetickým bratislavským keltským opidom vybudovaným Bójmi. Nakoniec, že ide o hypotézy, potvrdzuje aj Eva Kolníková vo svojom článku zverejnenom v Historickej revue:

Žiadny antický písomný prameň nezaznamenáva existenciu keltského centra, ani neuvádza nikoho z jeho predstaviteľov. Preto sa na základe dôkladného štúdia bratislavských keltských mincí, porovnávaním analógií z iných častí keltského sveta hľadajú hypotézy. 2

Hlavným inšpirátorom v tomto smere hypotéz je Caesar a jeho "Zápisky o vojne galskej", kde okrem iného opisuje aj formy spoločenského usporiadania keltských kmeňov v Galii. Tie umožňovali zapojenie väčšieho počtu jedincov do vládnucich štruktúr, čo sa vníma ako vysvetlenie znač-

nej variability nápisov na minciach bratislavského typu. Tak ako v Galii, údajne aj v bratislavskom oppide rada starších každoročne poverovala výkonom moci dvoch vysokých úradníkov. Vergobret mal všeobecnú právomoc, arkantodan riadil hospodárske záležitosti komunity.

Naozaj si len ťažko možno predstaviť, ako v takto výsostne demokratickej spoločnosti, kde raz ročne boli volení dvaja jedinci, v komunite, ktorá verila na rôzne mágie, čary, vzývala množstvo bohov a bôžikov, si niekto dovolil vyraziť na platidlo obiehajúce medzi obyvateľstvom svoje vlastné meno. Táto hypotéza je vytrhnutá z reálneho života, nehovoriac o tom, že keltský titul Vergobret, či Verchobret znamená v slovenčine Vrchný Brat (Vercho-bret), čo v demokratickom spoločenstve označuje človeka povereného z moci ľudu všeobecnou právomocou. Je táto podobnosť so slovenčinou iba čisto náhodná, podobne ako je náhodné pomenovanie Boii (Boji) pre kmeň, ktorý neustále bojoval?

Mince s najčastejšie sa vyskytujúcim názvom - BIATEC sú prisudzované keltskému panovníkovi menom Biatec, čo je v očiach historikov jedným z dôkazov prítomnosti Bójov. Ibaže Bój či Boii je až na počiatočné písmeno B úplne odlišné od slova BIATEC. Tu je potrebné jednoznačne zdôrazniť, že slová BIATEC a Boii nespája vôbec nič!

Meno Biatec sa nielenže nespomína v žiadnych rímskych spisoch v súvislosti s Bójmi, ono sa tam totiž nenachádza vôbec. Meno Biatek je absolútne neznáme a ani neznie ako meno keltského veľmoža, pretože ak by naozaj išlo o keltské meno písané latinkou, znelo by asi ako Biatrix či Biaterix obdobne ako Vercingetorix, Dumnorix či Ambiorix. Ak tieto mince naozaj razili príslušníci kmeňa Bójov, prečo ani na jednej nenájdeme meno Boiorix? Meno Boiorix

však napodiv vlastnil kimberský, teda germánsky kráľ, ktorý s územím Slovenska nemal nič spoločné a dokonca je historikmi považovaný za Germána.

Naopak, podľa historických záznamov Bójom vládol kráľ Kritasir a pod jeho vládu patrili aj ďalšie keltské kmene, napríklad Tauriskovia usídlení v Noriku. Kritasirovo meno sa však nevyskytuje ani na jednej minci bratislavského typu 3. Písomné pramene sa tu dostávajú do zjavného rozporu s archeologickými nálezmi, ktoré si doposiaľ žiadny vedátor nevie vysvetliť.

Biatec (čítame ako Biatek) sa napodiv svojou skladbou a koncovkou podobá nemalému množstvu slovenských slov, ktoré sú v nárečiach podnes v hoinei miere používané. V šarištine ich nájdeme celý rad. Biatek znie obdobne ako piatek (piatok), opetek (opätok), platek (plátok), poplatek (poplatok), preplatek (preplatok), uplatek (uplatok), sviatek (sviatok), zmetek (zmätok), odpustek (odpustok), jarek (potôčik), kvitek (kvietok), majetek (majetok), betek (choroba), dobitek (dobytok), statek (statok), dopitek (dopitok), pomitek (žinka, vecheť), požitek (pôžitok), pribitek (príbytok), poradek (poriadok), ščitek (štítok), predek (predok), dodatek (dodatok), ubitek (úbytok), určitek (určitok), zvitek (zvitok), butek (čižmička), hutek (druh vtáka), prutek (prútik), smutek (smútok), zamutek (zámotok), domek (domček, domec), pribitek (príbytok), stromek (stromček), stolek (stolček, stolička), mostek (malý mostík), listek (lístok), sirotek (sirota), parobek (mladý muž, junák), poradek (poriadok) atď.

V záhoráčtine - topánek (poltopánka), štranek (tenký povraz), spodek, posek (pupok), kvásek, štráfek (ozdobná pruh, ktorý sa prišíva na sukňu) atď., v slovenčine napríklad slovo peniažtek.

Panovník raziaci mince na svojom území musel byť Rimanom známy. To, že sa jeho meno nevyskytuje v žiadnych záznamoch, môže síce svedčiť o tom, že sa jednoducho dotyčné dokumenty nezachovali, no omnoho pravdepodobnejšie je, že Biatec nebolo meno.

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

niha prvý raz na obsiahlom medzinárodnom výskume z autorovho štyridsaťročného bádania v medzinárodnom kontexte hodnotí slovenské a ostatné národné hnutia v strednej Európe aj históriu česko-slovenskej vzájomnosti.

V monografii sa prelínajú dve roviny výkladu - vonkajšie a vnútorné faktory a súvislosti. Slováci rozvíjali spoločný emancipačný zápasu v spojenectve s emancipačným hnutím Chorvátov, Srbov v Chorvátsku a Vojvodine a od 90. rokov aj s Rumunmi v Sedmohradsku a Banáte, čo je do roku 1918 konštantným faktorom a bázou medzinárodného kontextu slovenského národného hnutia. Od východnej krízy v polovici 70 rokov a v 80. rokoch vystupujú do popredia Srbi a Rusi a primerane si všímam i slovanskú vzájomnosť. V 90. rokoch 19. storočia najviac na báze aliančného hnutia presadzujú slovenskú otázku v Európe Rumuni. Začiatkom 20. storočia stále aktívnejšiu podporu slovenskej emancipácii vo svete poskytujú americkí Slováci a Česi a pozorujeme i pozitívne vplyvy aktivít novoslovanského hnutia (zjazdy slovanských novinárov). Títo zohrávajú prioritnú rolu aj za 1. svetovej vojny hlavne v emigrácii, kým na vnútornom poli v Uhorsku zostávajú kontinuitne spojencami Rumuni a Juhoslovania.

Sledujeme vytváranie slovanských koncepcií v prostredí slovenskej inteligencie, tak ako ju formovali v prvom období v 20. rokoch 19. stor. P. J. Šafárik v novosadskom období a J. Kollár v Pešti, pravda, na pozadí vplyvu nemeckého romantizmu.

Význam vplyvov prozápadného smerovania slovenskej spoločnosti sa zvýšil od čias reformácie prichádzajúcej z Nemecka. V Nemecku, Berlíne "Lipsku a i. vychádzali knihy- národné obrany od uhorských Nemcov a Slovákov. Prvá polovica 19. stor., do revolúcie 1848-1849 je vrcholením vplyvu nemeckého romantizmu v slovenských dejinách.. Slovenská obrodenecká inteligencia vyrastala na univerzitách v Nemecku a Viedni pod vplyvom Herderovej filozofie dejín a proslovanských názorov Hegela.

V máji 1848 na slovanskom zjazde v Prahe sa slovenskú otázku medzinárodne prvýkrát podarilo predstaviť ako nevyriešený problém. Slovenské národné hnutie koncom 30. a začiatkom 40. rokov zosilnelo...

Septembrové povstanie Slovákov bolo koordinované s chorvátskym a srbským vojenským vystúpením. Keď 17. 9. 1848 z Viedne odchádzal zbor dobrovoľníkov na Slovensko, mal vojensky pomôcť Jelačičovmu ťaženiu proti Pešti odpútaním časti maďarských vojsk. Slovenské povstanie malo veľký morálne politicky význam (vytvorenie Slovenskej národnej rady 19. 9. 1848, vyhlásenie nezávislosti Slovenska). K najvýznamnejším radikálnym projektom autonómie Slovenska radíme aj tzv. Memoriál Ožegoviča: z 7. 6. 1849. Ožegovič vyzdvihoval: ...vedľa etnickej hranice, rieky a hory Slovenska vytvárajú prirodzené hranice korunnej provincie... Celonárodná deputácia k panovníkovi do Olomouca 20. 3. 1849 odovzdalo prosbopis na zriadenie skutočnej národnej a teritoriálnej autonómie pre Slovensko. Dňa 10. 4. 1849 však rakúska vláda odmietla návrh grófa Stadiona na osamostatnenie Slovenska.

Slovenské národné hnutie sa zo stratených ilúzií v 50. rokoch začiatkom 60. rokov začalo prebúdzať do nových nádejí... Už doterajšia literatúra zdôraznila, že memorandové zhromaždenie v Martine 6.-7. júna 1861 s programom autonómie Slovenského okolia sa uskutočnilo podľa vzoru a na podnet analogických štátoprávnych vystúpení u Rumunov, Srbov a Chorvátov. Prelomovým úspechom bolo zriadenie Matice slovenskej roku 1863 ako uznávanej najvyššej národnej inštancie a jednotiaceho centra bez rozdielu viery.. V taj-

ných juhoslovanských súvislostiachneriešenej východnej otázky- treba vidiet' aj vznik dokumentu - Program Slovenska. Orientálna otázka po slovensky... Otázka Slovákov mala teda i konštantné miesto v antirakúskych projektoch zahraničných mocností a plánoch revolučnej európskej demokracie a emigrácie na vyvolanie synchrónnych povstaní proti otomanskému a habsburskému impériám a oslobodeniu národov. Česká politika v 2. polovici 19. stor: Taktická promaďarská orientácia staročachov- F. L. Riegra dúfala po vzniku dualizmu za pomoci Maďarov získať na Viedni trializmus. Táto politika bola zjavne ilúziou.

ramovo rokovala kolektívna slovenská reprezentácia v zahraničí, kde predložila slovenské národnopolitické požiadavky a ohlas tejto akcie obletel cez agentúru Reuters svetom. Aj národnostný kongres v auguste 1895 v Budapešti patrí k vrcholom svetového ohlasu aliančnej aktivity a v tom je i vyvrcholením úsilí v 19. str. postaviť slovenskú otázku ako aktuálny medzinárodný problém. Národnoemancipačné hnutia Nemaďarov vyvolali rad podporných mítingov v Sofii, Belehrade, Prahe, Viedni, Rumunsku, Taliansku, Oxforde a najvýznamnejší bol r. 1896 v Paríž . Francúzske publikácie z tohto mítingu, i ďalšie, oboznamovali ceho boja národností profeticky vyhlasuje: Slovensko bude ešte slobodné! Isté nádeje sa vkladali i do federalistických snáh v rámci habsburskej monarchie. V kontinuite tejto orientácie bolo prelomom od roku 1907 členstvo M. Hodžu v tzv. kruhu Belwederu následníka trónu Františka Ferdinanda. Vyvrcholením tejto perzekučnej politiky režimu bol brutálny zásah proti slovenskému ľudu, ktorý znamená zvrat v zmedzinárodnení nacionálnej otázky v monarchii, vražda slovenských roľníkov v Černovej.

V predvečer svetovej vojny aj u porobených národov sa stále viac vynárajú aj koncepcie konečného rieše-

MILAN KRAJČOVIČ

Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte

Od roku 1820 po vznik Slovenského štátu

Nastáva doba východnej krízy (1875-1877) a po Slovensku sa medzi ľudom šíria fámy "o vytvorení slovensko-ruského kniežatstva". Zlikvidovanie slovenských národnointegračných inštitúcií v predvečer vypuknutia veľkej východnej krízy bolo existenčným úderom slovenskému emancipačnému hnutiu.

Roku 1875 J. M. Hurban inkognito odchádza do Belehradu a v sprievode generála F. Zacha je prijatý na dvore. Štefanovič sa listom obracia 24. 10. 1878 na vládu v Belehrade, resp. ministerstvo zahraničia (J. Ristić) Srbska. Pre srbskú vládu vypracoval Promemoria, ktoré načrtlo tajnú akciu pre regeneráciu Slovenska v napojení na Rusko. Objavujú sa obvinenia a dementi o ilegálnych brožúrach, tajných spojeniach a spolkoch, vyzývajúcich k povstaniu i na Slovensku. Tiszova tajná polícia v slovenskom národnom hnutí tajnú organizáciu aj predpokladala, a preto vláda súri regionálny mocenský aparát vypátrať túto organizáciu. P. Zocha J. Vlčkovi do Prahy písal roku 1880: "U nás zmalátnenosť veliká, popri maďarských psohlavcoch terorizujú bieda a psota a starosť o vezdejší chlieb..."

Novodobý výskum poukazuje na ruské subvencie od 60. a 70. rokov, ktoré prichádzali nesystematicky ale každoročne a v 80. rokoch systematicky. Prinášame nové poznatky z tajných archívov zahraničných vlád o rusofilskej politickej akcii roku 1882 odosielaním memoránd zo slovenských krajov Slovanskému výboru v Petrohrade. Slováci z Novohradu, Oravy, Liptova, Turca prosili o pomoc na obranu proti útlaku v Uhorsku...

V 90. rokoch v medzinárodnom kontexte národného hnutia sa stávajú najvýznamnejšou podporou aliančný spojenci Rumuni. Pokrok bol zreteľný, Hurban a Vajanský pred širokou ruskou verejnosťou tu sumarizuje evidentne oživenie národného hnutia z konca 80. rokov.

V prospech utláčaných uhorských národností sa už v tejto dobe zasadzuje francúzska a zahraničná žurnalistika, hlavne osobnosti ako Gambetta a Mme Adam so svojim žurnálom Nouvelle revue, a už r. 1890 sa účastní národných slávností v Martine. Prejavilo sa to už pri politickom procese Vajanského v Bratislave ktorý slovami A. Pražáka "pobúril Slovenko, Česko i Európu". Medzinárodný kontext slovenskej otázky doby fin de siécle - sa aktivizuje i celokrajinskou vnútropolitickou krízou. Dôležitými boli uznesenia zakladajúcej konferencie aliancie utláčaných národov vo Viedni v januári 1893.

Napokon prišla tajná konferencia rumunských a slovenských politikov až vo vzdialenej Bukurešti. Prvýkrát progsvet i so slovenskou a rumunskou otázkou. Okrem ďalších významných spoločných vystúpení proti extrémnym prejavom vládnuceho maďarského šovinizmu, protimileniárny Protest 1896, vedenia aliancie publikovaný medzinárodnou tlačou a Protest z januára 1898 proti zákonu o maďarizácii mien a miestnych názvov, mali významný ohlas vo svetovej tlač. Tomuto boju vyjadrili podporu i na 3. kongrese II. internacionály v Zürichu.

V pokrokárskom hnutí mládeže pražský Detvan, bol ideovou kolískou nového hnutia ideovo ovplyvňovaný prof. Masarykom.

Vznik národnostného klubu, ako orgánu parlamentnej národnostnej opozície, a sformovanie Snemovej národnostnej strany, teda krajinská organizácia. tzv. separatistických síl národností podnietila logicky i nebývalú pozornosť tajnej polície .V západnej Európe francúzski a talianski slovanofili a rumunofili sa stali od konca 90. rokov hlavnými propagátormi boja porobených národov monarchie a zástancami jej federalizácie. Svetovú verejnosť informovali a podporovali tento boj vedci, spisovatelia a publicisti A. Chéradame, A. Denis, L. Eisenmann, B. Björnson a ďalší. Ďalekosiahly medzinárodný význam dosiahla aktivita, ktorú v monarchii od roku 1902-1905 začali anglickí publicisti S. Watson a W. Steed a i. Najsystematickejšou podporu poskytovali slovenskému národnoobrannému zápasu časopisy v Rusku a v nich ruskí slavisti, Florinskij, Bodjanskij a i.

Slovenskú otázku vo svete, predovšetkým v anglosaskej verejnosti, stále významnejšie začínala presadzovať aktivita slovenskej sociálnej emigrácie v Amerike.Dokonca v tej dobe bola utvorená Slovenská národná rada v Amerike a vypracovala memorandum vláde USA proti evidentnému zasahovaniu dualistickej monarchie do vnútorných záležitosti USA. Vypracovali tiež a odoslali v mene slovenských katolíkov memorandum Vatikánu.

Predovšetkým v parlamentnom cykle 1905-1906--1910 preukázala aliancia Nemaďarov svoju váhu vo vnútropolitickom boji. Význam ich obštrukčného boja mal medzinárodný ohlas najmä roku 1907 proti asimilačnému školskému zákonu tzv. Lex Apponyi a potom keď chorvátsko-srbská koalícia sa dostáva do opozície v známej dvojmesačnej obštrukcie. Od tejto doby ako nikdy predtým sa prejavuje narastanie internacionalizácie národnostného boja i v Uhorsku. Bolo to hlavne za vlády maďarskej košutistickej koalície zostreného maďarizačného teroru. Len roku 1907 mali Slováci 230 politických väzňov. Samuel Daxner však napriek tomu v zápale vrcholiania - v knihe uvádzam na to príklady -Svaktovskij, Dežman a i.. Celokrajinské demokratické hnutie v Uhorsku v boji za všeobecné volebné právo vzplanulo znovu potom s veľkou intenzitou za balkánskych vojen.. Slovenskú otázke nebývalo internacionalizovali aktivity B. Björnsona osobitne s povestným článkom Najväčší priemysel Uhorska. Zmedzinárodnenie slovenskej otázky významne posunulo vystúpenie K. Kramářa v delegáciách 28.10. 1908- kedy požadoval, "aby Rakúsko si vážne všímalo slovenskej otázky a snažilo sa ju riešiť," podobný bol prejav poslanca Klofáča 30. 10. kde o i. vyjadril "Chorváti a Slováci jsou Maďarům obětovány".

V dôsledku podpory z Berlína cez ADV potom za podpory Belvederu kúpili pre Hodžu roku 1913 významný krajinský denník Budapester Tagblatt.. Určitým vyvrcholením veľkorakúskej politiky Slovákov bolo prijatie delegácie SNS Františkom Ferdinandom v marci r. 1913.

Proces vrcholil pred vojnou na jar 1914. Aktivista novoslovanstva, Svatkovskij, agent cárskej vlády, roku 1913 do Moskvy referoval: Vytvorí sa 11-miliónový spoločný štát Čechov a Slovákov. V. Šrobár publikoval súhrnný tajný materiál peštianskeho ministerstva vnútra zo 6. 11. 1913 o národnostnej otázke, kde sa pri analýze slovenskej politiky hodnotí aliančný smer takto: Tento smer na Slovensku treba považovať za najnebezpečnejší. Aliancia Nemaďarov pripravovala do Viedne, na leto 1914 kongres utláčaných národov s programom národno-teritoriálnych autonómií a plánovaným medzinárodným

Po r. 1910 nastáva zintenzívnenie česko-slovenskej spolupráce v rôznych rovinách. V tomto ohľade iniciatívnu úlohu zohrávajú prúdisti a Hodža a na Luhačovické porady prichádza aj reprezentácia z Martina. Vedúcu úlohu získava aj Českoslovanská jednota,.

Zostrujúcich národnostnú otázku Uhorska, symbolizoval rusínsky politicko-náboženský monstreproces v Marmarošskej Sihoti. Toto bolo aj novým podnetom kongresového hnutiu, prejavila sa demonštračne už na rusínskom monstreprocese (účasť slovenských a srbských obhajcov). V Apríli 1914 sa uskutočnila potom vo Viedni predkongresová konferencia predstaviteľov opozičných národnostných hnutí. R. Pilát už 3. 5. 1914 písal Gettingovi do Ameriky, že Slováci idú na kongrese žiadať zriadenie "Slovenského Okolia".

Medzinárodný kontext slovenskej otázky za vojny vystupuje na prvý plán vo celej svojej zložitosti ,lebo sa rozhodovalo medzi viacerými alternatívami s kým ďalej isť po vojne.

Na križovatkách dejín strednej Európy tej doby a v prvej polovici 20. storočia vôbec, slovenská elita uvažovala iba o programoch rôznych foriem autonómie a federácie, nad možnosťami s kým ísť spoločne, aby sa Slováci mohli rozvinúť v moderny národ. A v tom je aj podstata predstáv o riešení slovenskej otázky za prvej svetovej vojny. V hre bola - s väčším či menším stupňom reálnosti Viedeň, Budapešť, Praha, Moskva, ba i Krakov a Varšava, Uplatnenie autonómnych práv Slovákov potvrdzovali už od počiatku vojny aj vo Viedni napr. úvodník známeho týždenníka Grossösterreich aj z 13. 5. 1915, kde sa" SIowaken1andu" záväzne a proklamatívne sľubova1a značná forma autonómie.

M. Hodža, jediný slovenský politik európskeho formátu, ešte v r. 1913 považoval československú ideu, ktorú presadzovali hlavne mladí pokrokári, za utópiu a dokonca odoslal v r. 1917 federalistický elaborát aj ministerstvu do Berlína.

Ťažisko emancipačného a oslobodzovacieho zápasu sa prenášalo z monarchie do zahraničia... Štefánik najmä počas rokovaní s krajanskými predstaviteľmi v Rusku v rokoch 1916-1917 decentralizáciu budúceho Česko-Slovenska so snemom Slovenska pokladal za samozrejmosť.. Zo Štefánikovho rukopisného dokumentu Zápis o rozhovore s J. Országhom, predstaviteľom moskovských Slovákov z 15. 9. 1916 v Petrohrade bývalá československá spisba neuvádzala základnú pasáž, že Slovensko bude mať svoj vlastný zemský snem a nový štát bude decentralizovaný. To zamlčiavali aj slovenskí historici.

Pre dejiny Slovenska má v tejto súvislosti primát vydanie Memoranda Slovenskej ligy v Amerike roku 1914 a najmä jeho druhá verzia z roku 1915 za oslobodenie Slovenska. Rakúska diplomacia musela konštatovať, že memorandum bolo skutočným úspechom. Aj keď Clevelandská dohoda zohrala v odboji primárnu programovú úlohu, Masaryk ju ignoroval.

Aj v západnej Európe sa zahraničná odbojová akcia organizačne stmel'uje a programovo upevňuje a agent ruskej vlády Svatkovskij z Bernu už 5. 12. 1914 v tajnom memorande do Moskvy tvrdí, že vznikne spoločný štát Čechov a Slovákov a načrtáva i hranice Slovenska od Dunaja na východ Platformu oslobodenia "Čechoslovákov" v nóte Dohody z 10.1.1917 ohrozovalo najmä sedem pokusov o separátny mier a tým oddelenie habsburskej monarchie od Nemecka. Táto platforma v programe veľmocí zostala ešte dlho, až do polovice roku 1918, labilná. Šlo predovšetkým o presvedčenie veľmocí o nevyhnutnosti zachovania habsburskej monarchie ako stabilizačného faktora v strednej Európe.. Z toho vychádzali programy jej federalizácie na základe povestných Wilsonových 14. bodov z 8. januára 1918 (National Zeitung, 10. 1. 1918).

Zvrat spôsobilo , že februárová revolúcia v Rusku zelektrizovala atmosféru a radikálna opozícia požadovala už vytýčenie maximálnych cieľov.

Ďalší vývin to celkovo potvrdil, lebo tajné zasadnutí Ústredného výboru SNS v Martine 24. 5. 1918 rozhodlo jednoznačne za československé riešenie slovenskej otázky. Túto koncepciu verejne proklamovalo demonštratívne zhromaždení robotníkov 1. 5. 1918 v Liptovskom Mikuláši. Tieto zmenené trendy v riešení slovenskej otázky potvrdzovala do Berlína aj tajná nemecká diplomacia. Vznik Česko-Slovenska v októbri 1918, znamenal pre Slovákov národné oslobodenia a možnosť dokonštituovania štruktúr moderného národa

Autorský výťah z knihy, ktorú vydal SAP Bratislava 2010

rišiel mi nečakaný email. Nič by na tom nebolo zvláštne - emailov mi denne prichádzajú desiatky. Tento však bol v ruštine. Napísal mi po dvadsiatich ôsmich rokoch spolužiak z vysokej školy. No svoj e-mail ako holubicu nevyslal z Petrohradu, kde kedysi býval, ale z Jeruzalema, kde už dvadsať rokov žije a tvorí s celou rodinou. A nedávno ma i navštívil cestou z prednášok v Pobaltí. Spomínali sme a osvetľovali si svoje osudy. Ani som netušil, ako som zasiahol do jeho života, keď som mu ešte na začiatku štúdií daroval Sväté písmo. Rozhodoval sa pod jeho vplyvom, či sa stane pravoslávnym kresťanom. Ale nakoniec zvíťazil hlas jeho predkov. Ešte v čase Gorbačovovej perestrojky sa presťahoval do Zasľúbenej zeme. Medzitým napísal pätnásť divadelných hier. Dnes vydáva úspešný satirický časopis "Beseder?"

Nedalo mi a položil som mu niekoľko otázok.

Na začiatok prezraď voľačo o sebe. Kde si sa narodil, v akých podmienkach..

MARK GALESNIK: - Pochádzam z Kujbyševa, z predmestia tohto veľkého priemyselného mesta na Volge. Na detstve je samozrejme najkrajšie detstvo samo. Ono má schopnosť omal'úvať najjasnejšími farbami aj tie najvšednejšie, najsivšie obrazy a vzťahy, také charakteristické pre provinčné mesto. Ostatok som čerpal z kníh. V nich som našiel správy o tom, že neexistuje iba Lenin na školskej nástenke a na námestí, ale že svet je plný múdrejších ľudí a skutočnej krásy. Čítal som všetko, čo bolo dostupné, lebo moja mama pracovala v školskej knižnici. O mnoho rokov neskôr, Teodor, si mi po návrate zo Slovenska daroval Evanjeliá. Akoby si mi vtedy podaroval mostík k inému priestoru, k inému času, k inému životu. Čosi som o Biblii už vedel. Kedysi sa mi dostalo do rúk päť Mojžišových kníh v samizdate, ale vtedy, v tom dávnom čase, som ešte nebol presvedčený, že tieto knihy sú ozaj reálne, i všetko, o čom sa v nich zvestuje. Doteraz si starostlivo uchovávam maličkú hnedú knižočku štyroch Evanjelií, vytlačenú drobnými písmenkami na "cigaretovom" papieri, ktorú si mi s takou láskou daroval. Dodnes mi spočíva na nočnom stolíku vedľa hlavy. Sprevádzala ma po všetkých svätých miestach, ktoré sa v nej spomínajú...

A ako si v sebe objavil literárny talent?

MARK GALESNIK: - O tom, že som spisovateľ (smiech), som sa dozvedel z novín Volžský komsomolec, keď som v nei našiel uvereinenú svoju humoristickú poviedočku. Pre každého začínajúceho autora je takáto publikácia neklamným znakom, že je "umelec". Preto som sa po skončení školy prihlásil za redaktora do časopisu a niekoľko rokov si naivne namýšľal, že práve táto práca je najbližšia k mojim literárnym sklonom. Pozbieral som uverejnené i neuverejnené prózy a poslal ich na prijímačky do Literárneho inštitútu A. M. Gorkého v Moskve. Prijímacia komisia v nich asi našla známky talentu, keď ma prijali roku 1977 na oddelenie prózy, lebo toho roku sa na jedno študijné miesto hlásilo sto (!) uchádzačov...

A môže spisovateľa obohatiť ta-

MARK GALESNIK: - Literárny inštitút, to nebola iba nová etapa v mojom živote. Asi aj pre teba znamenal úplne nový život ako taký. Sovietska moc sa úspešne usilovala oddeliť obyvateľstvo od všetkého poznaného do roku 1917 a náboženstvo nahradiť marxizmom. Železná opona sa nezačínala a nekončila na hraniciach, ale delila naše mozgy a duše. Aj dnes, keď žijem v Izraeli, stretávam ľudí typu homo sovieticus, ktorí nechcú vedieť nič, čo protirečí ich ideológii, vylučujúcich iné zorné uhly pohľadu, neschopných niesť zodpovednosť za nič na svete, ani len za seba, a dokonca úplne spokojných s takýmto životom.

Literárny inštitút nám dal to najpodstatnejšie: naučil nás myslieť slobodne. Potreba slobody, rozšírená aj novali v divadlách po celom Rusku a boli preložené aj do cudzích jazykov.

Bol si teda úspešný. Čo ťa viedlo k tomu odísť do neznámej krajiny?

MARK GALESNIK: - Po skončení vysokej školy som žil v Leningrade. Písal som smiešne a zlostné fejtóny, ktoré ma urobili známym, lebo tento žáner majú radi hádam všetci. Komunistický drak, s ktorým som sa usiloval zápasiť, odrazu zdochol a jeho zdochlina sa už rozkladá a páchne. Končila sa prestavba, začínali sa deväťdesiate roky, bolo cítiť iný život - mne cudzí. Sloboda sa mi videla ako zodpovednosť. Chopil som sa možnosti začať úplne nový život a s celou rodinou sme sa prest'ahovali do Izraela. Neviedla ma k tomu nijaká sionistická ideológia - nemám rád nijaké ideológie, nemám vzťah ani k politickým stranám. Nikdy som nebol členom žiadnej. No judaizmus a židovský pohľad na svet sa mi

sím. No v Jeruzaleme je to akosi zjav-

nom osude, hoci aj v konflikte, ktorý sa na prvý pohľad zdá bezvýznamný. Namietneš, že tak je tomu všade. Súhla-

Boli to, preto sa smejem...

Na návšteve v redakcii hosť z Jeruzalema spisovateľ Mark Galesnik

Mark Galesnik pred obrazmi Albína Brunovského v Národnej rade SR

na ďalšie oblasti života, vyvolávala nové a nové otázky, napr. - sloboda, ale od čoho?! Alebo - z ktorej strany mreže je človek slobodnejší...

Radosť z vedomostí, ktoré sa na mňa zosypali v Literárnom inštitúte, bola taká veľká, že som bez prestávky písal a písal, a nielen prózu, tvoril som vo všetkých žánroch. Knižočka Literárne cvičenia, ktorú som vydal samizdatom roku 1979, sa hneď rozchytala. Myslím si, že časť z jej nákladu sa dodnes nachádza aj dakde v archívoch KGB.

Ako viem, napísal si pätnásť divadelných hier...

MARK GALESNIK: - Áno, ak človek veľa číta - a my sme predsa na Inštitúte čítali veľa preveľa - príde na to, že už je takmer všetko napísané. Vrhol som sa preto na drámu. Divadelná hra mi dovol'ovala koncentrovat' do hutného tvaru vlastné poznanie súvislostí a vložiť ich do úst jednotlivých postáv. Po dvanástich rokoch, keď som sa v Izraeli rozhodol vydávať humoristický týždenník, som tento spôsob uplatnil pri tvorbe časopisu. Autori, ktorí u mňa publikujú, sú tiež akoby postavy z mojej hry.

Mnohé moje hry, ktoré som vytvoril v osemdesiatych rokoch, sa insce-

zdal najbližší. Mal som možnosť prest'ahovat' sa do USA alebo do Nemecka, no zvolil som si Izrael. Myslím si, že som sa nepomýlil.

Čím sa živí rusky píšuci spisovateľ

MARK GALESNIK: - Dve mesiace po presťahovaní som založil časopis "Beseder?". Práve teraz, keď sa spolu prechádzame po Bratislave, vychádza už 971. číslo tohto humoristického týždenníka.

Čo značí Beseder?

MARK GALESNIK: - Po hebrejsky je to čosi ako po americky OK. Otáznik som za toto OK dal ako pochybnosť, či je ozaj všetko v poriadku. Ide predsa o týždenník politickej satiry, ktorý je odozvou na udalosti vo svete aj v Izraeli. Život v Jeruzaleme, kde bývam, vyhrocuje pocity pravdy, spravodlivosti, predurčenosti. Všetko, čo sa okolo nás deje, tu akoby dostávalo svoj obsah, logiku. Je to ako v evanjeliu zajatie nemôže byť prv ako modlitba za odvrátenie utrpenia, alebo ukrižovanie prv ako dialóg s Pontským Pilátom. Krištáľovočistá jasnosť evanjelií, postupnosť jednotlivých udalostí v nich sa akoby odzrkadľuje v každom jed-

nejšie. Tu sa ťažko žije zlým ľuďom udalosti sa vyvíjajú inak, ako si to dotyčný predstavuje.

Viem, čo znamená vydávať časopis. Vyžaduje si to celého človeka...

MARK GALESNIK: - No, v polovici deväť desiatych rokov sa redakcia postupne stala vydavateľ stvom. Mnohé z mojich poznámok, veršov, aforizmov, ktoré som uverejnil v "Besederi?" žili d'alej a po časopiseckom uverejnení, a tak som ich začal vydávať knižne, dokonca v dvoch i troch vydaniach pre ruskojazyčných čitateľov. Do prvej knižky vydanej v Izraeli som umiestnil práve verše z mojej rubriky Kútik redaktora.

Ak píšeš po rusky, zdalo by sa prirodzené, že o tvoje diela bude záujem aj v tvojej pôvodnej vlasti - Rusku...

Mark Galesnik: - V Rusku vari neexistuje časopis, kde by nepreberali z "Besedera?" vtipy! Samozrejme, ide o vtip. Ale vážne, mnohé časopisy prevzali veci z môjho časopisu, niekedy dokonca aj s odvolávkou na zdroj, iba pri tom vymenili mená Sharon na Putin a Arafat na Basajev. Okolnosti zostávali. Zrejme mnohé by sa uplatnilo aj v slovenskej tlači, len predmetom

satiry by neboli Židia a Palestínčania, ale Slováci a Maďari...

A predsa: vraciaš sa zavše do Ruska?

Mark Galesnik: - V Rusku býval často. Predovšetkým na knižných výstavách a trhoch. Ale pozývajú ma aj na besedy všade tam, kde je záujem o veci uverejnené v "Besederi?". Posledné roky prednášam o satire v žurnalistike - za dvadsať rokov som získal dostatok skúseností na to, aby som sa mal o čo podeliť...

Splnili sa tvoje predstavy o novom živote v Izraeli? Ako tam prijímajú ruskojazyčnú literatúru a spisovateľov píšucich po rusky?

MARK GALESNIK: - Izraelskú literatúru v prvom období návratu Židov do Palestíny tvorili spisovatelia, ktorých rodný jazyk bola práve ruština. Bialik, Žabotinskij, Šl'onskij, Alexander Pen, Lea Goldberg. No oni písali po hebrejsky, ktorý sa obnovoval spolu národným uvedomením. Spisovatelia "vznikali" spolu s postavami svojich románov, literatúra spolu s jazykom. Spisovatelia, ktorí prichádzajú v poslednom období, už nemajú taký mocný stimul. Je tu teraz ako kdekoľvek inde, vládnu trhové zákony. Pred spisovateľom je výber, buď začne písať jazykom predkov, ktorý však nie je jeho rodný, alebo bude písať v rodnej reči, no zostane na okraji miestneho literárneho života. Výber je to neľahký, hlavne ak si uvedomíme, že v čase internetu je ruskojazyčných čitateľov omnoho viac ako čitateľov hladných po hebrejčine. V Izraeli je aj v súčasnosti niekoľko spisovateľov svetovej úrovne ako Michail Gendelev, Dina Rubina, Igor Guberman, Renata Mucha, Leonid Giršovič - no ani jeden z nich nepíše po hebrejsky, a preto sa im doma nedostáva uznania, nezbadali ich tak, ako by si to zaslúžili. Zato v Izraeli radi uctievajú Židov, ktorí sú laureáti Nobelovej ceny. Ako vtipne poznamenal jeden môj autor, je to, akoby sa v háreme pýšil eunuch úspechmi svojho sultána.

Aká je izraelská literatúra? Verí ešte hebrejský spisovateľ judaistickým tradíciám, alebo je jeho tvorba sekulárna a liberálna? Aký má tvorivý človek vzťah k odkazu predkov?

MARK GALESNIK: - Umelecká literatúra v Izraeli je úplne sekulárna a liberálna. To však neprekáža, aby sa spisovatelia nevyznali v jemnôstkach judaizmu. Knihy jedného z najzaujímavejších izraelských spisovateľov Meira Shaleva sú plné citátov z Tóry. Jeden z jeho posledných románov dokonca má názov Biblia dnes. V religióznej tradícii sa dobre orientuje aj Amoz Oz - jeden z nominantov na Nobelovu cenu za literatúru roku 2009. Puto izraelských spisovateľov v Tórou, s históriou židovského národa, s tou súčasnou, i s tou biblickou, s krajinou - je úplne prirodzené a organické, hoci píšu o rovnakých témach ako celá svetová literatúra, o láske, smrti, voine, viere, slobode atd'.

Samozrejme, otázky židovských tradícií a ich súdobých interpretácií sú monopolom náboženských kruhov, ktoré majú tak trochu žiarlivý vzťah k svetskému židovstvu. Je známe, že náboženské strany požadovali demisiu ministra školstva, ktorý sa verejne vyslovil, že človek pochádza z opice.

A čo amerikanizácia? Ako sa tá prejavuje na duchu Izraela?

MARK GALESNIK: - Hudobná kultúra a šoubiznis v Izraeli sa orientuje predovšetkým na americké vzory. Žiaľ, je tomu tak. Ale kinematografia sa prikláňa skôr k Európe. Izraelskí filmári hľadajú vlastnú cestu, nezávisle od Holywoodu. V posledných rokoch boli nakrútené také unikátne filmy ako Jazva, Valčík s Baširom, Operácia "Babička". Takéto filmy sa mohli objaviť iba v Izraeli, v prostredí vypätého duchovného života a prítomnosti plnej udalostí. V divadle cítiť vplyv ruskej tradície. Najstaršie divadlo založil začiatkom 20. Stor. Vachtangov. Najlepšie súčasné divadlo dosahuje úspech vďaka leningradskému režisérovi Jevgenijovi Ariemu, ktorý prišiel do Izraela začiatkom deväťdesiatych rokov.

Aký je tvoj názor na vstup Turecka do EÚ? A čo Izrael? Vstúpi aj on do EÚ a NATO?

MARK GALESNIK: - Turecký postup na Západ sa nezačal včera a nekonal sa iba vojenskými prostriedkami. Turecko sa vždy usilovalo stáť jednou nohou v Európe a druhou v islamskom svete. V posledných desaťročiach sa ťažisko akoby prenieslo na európsku nohu. Starostlivo sa demonštruje úcta k európskej kultúre. Ale povedzme si pravdu, stal sa z Turecka európsky štát? A aké budú dôsledky integrácie Turecka do EÚ? Nasaje Turecko do seba európske tradície, alebo sa stane naopak - prinesie to Európe problémy islamského sveta? Nevráti sa Európa k problémom, ktorých sa zbavila už pred pol tisícročím? Neviem na tieto otázky zodpovedne odpovedať...

Členstvo Izraela v NATO by bolo pre Izrael záchranou, ale aj záchranou pre európsku demokraciu pred oceánom islamskej divokosti. Vyriešili by sa tým takmer všetky problémy Blízkeho Východu. Európa by tak tiež pokročila dopredu, lebo čoskoro sa ocitne pred otázkou teririzmu, akému Izrael úspešne čelí už dnes. Zrno klíčiace k vojne civilizácií nespočíva v arabsko-izraelskom zápase o kúsok zeme na brehu Jordánu. Problém spočíva v tom, že generáli sa vždy pripravujú na minulé vojny a nevidia nové nebezpečenstvá.

Vráťme sa ku koncepcii tvojho časopisu "Beseder?". Aké sú mantinely humoru a satiry, ktoré uverejňuješ?

MARK GALESNIK: - "Beseder?" je paródia na časopis aj na všetky časopisecké žánre: správy, reportáže, rozhovory, komentáre, horoskopy, reklamu atď. Všetko vyzerá ako v úplne bežných novinách, len sa to obracia na smiech. Inokedy je aj smutno. Napríklad raz sme uverejnili výzvu: "V súvislosti s epidémiou chrípky Ministerstvo zdravotníctva neodporúča občanom, aby sa nachádzali na miestach masového sústredenia samovražedných teroristov." "Beseder?" nie je humoristický kútik v časopise, ale práve satirická žurnalistika ako taká. Cenzúru nepoznáme. Hranice stanovuje morálny cit autora a redaktora. Dôležité kritérium je aj to, či by sa autor zasmial, keby sa rovnaký humor týkal jeho samého. Zdá sa, že aj všeobecne je u nás väčšia sloboda ako kdekoľvek inde. Azda preto, lebo otázky života a smrti, svätého a hriešneho sa v bojujúcej krajine stávajú každodennou samozrejmosťou a kým sa stanú minulosťou, najskôr sa stanú objektom živej odozvy, okrem iného aj posmechu. Poznáš napr. túto anekdotu? Počas pogromu Abrama ukrižovali a pýtajú sa ho: "Bolí?" A Abram odpovedá: "Nie. Len keď sa smejem..."

Akú má perspektívu ruskojazyčná literatúra v Izraeli?

MARK GALESNIK: - Perspektíva? Nádherná! Stačí, ak ti knihu vydajú v Moskve, potom ti ju preložia do angličtiny, udelia ti za ňu Nobelovu cenu. Potom azda môžeš rátať aj s malou recenziou v dajakej prílohe časopisu Haaretz...

Zhováral sa Teodor Križka

ASIMILÁCIA

Maďari sa môžu tešiť, že po Trianonskej mierovej zmluve (1920) konečne nadobudli samostatný, nezávislý a "jednojazyčný" maďarský štát, o čo sa v rámci Monarchie neustále usilovali násilným pomaďarčovaním nemaďarských národov. Ak by si Maďari uvedomili historický fakt, že dejiny Karpatskej kotliny formovali nielen oni, ale aj Slováci, Česi, Slovinci, Chorváti, Srbi, Rumuni, Nemci a Rusíni, ba aj niektoré etnické skupiny, vtedy by sa ihneď vyliečili zo svojej "trianonskej" traumy, a zriekli by sa konečne chorého názoru, že pod pojmom materinský jazyk rozumejú výlučne jazyk maďarský a pod pojmom národnosť rozumejú národnosť výlučne maďarskú (žijúcu v susedných štátoch). Ak by si Maďari konečne uvedomili, že v Karpatskej kotline spolu s nimi žije už vyše 1000 rokov asi 8 ďalších národov, tak by prestali lepiť plagáty s mapou bývalého Uhorska.

Počas totálnej diktatúry komunistov od r. 1948 do r. 1988 v Maďarsku stratilo svoj materinský jazyk a národnú identitu asi 400 000 Slovákov, ktorí sa počas výmeny obyvateľstva nepresídlili do Československa. (Ladislav Deák: Poznámky k demografii Slovákov v Maďarsku. Budapešť, 1992, 14-15. dvojčíslo časopisu SME, 88, str.).

Najsilnejšími baštami násilnej maďarizácie sú v prvom rade tzv. národnostné školy, v ktorých sa všetky predmety vyučujú po maďarsky, vyjmúc jediný predmet: národnostný jazyk, ktorý sa vyučuje fakultatívne ako cudzí jazyk. Popri takejto škole v patričných lokalitách neexistuje nijaká alternatívna škola, ani trieda, do ktorej by si mohli zapísať svoje deti rodičia, ktorí sa ešte nezriekli svojej národnej identity.

Rodičov dnešných rodičov za totálnej diktatúry Horthyovského režimu najdrastickejšími metódami prinútili zrieknuť sa svojho materinského jazyka a národnej identity. Ešte aj meno si museli pomaďarčiť, ak chceli mať pracovisko. Najaktívnejších národovcov prenasledovali, uväznili, poslali ich do prvej línie ukrajinského frontu zomrieť za "svoju" maďarskú vlasť, ako o tom svedčí i táto ľudová pieseň z Pilíšskeho Santova.

Došli na nás čase zlé, mosíme íst do vojny. Zanehávam šeckú rodinu, aj mojú mladú ženu.

Ženo moja, ženo má, ženo moja úprimná, staraj sa ty o deti, ked zostanu siroty.

Žáden sa ma nepýtal, jako som vás vychoval, ani sa ma nepýtal, jako som vám chleba dal.

Kamarádi, prosím vás, kerý dojde domu z vás, pozdravujte šeckú rodinu, aj mojú mladú ženu.

V cinteríne, cinteri, v ukrajinském cinteri, tam je jeden hrobíček, tam ležá náš tatíček.

Na ščedrý den, na večér, seďá deti pri stole, a prosá pána Ježiša, by im vrátil tatíčka.

Za totálnej diktatúry komunistov Santovčania sa báli spievať túto pieseň. O tom svedčí fakt, že druhý verš piatej strofy členovia Pávieho krúžku spievali pozmenene: "a to v krajném cinteri." Ale mnou založený a 10 rokov vedený spevácky zbor (1980-1990) Studienka ju dlhé roky mal na repertoáre s jej pôvodným textom. Ďalšie príklady na násilnú maďarizáciu uvádzam z autobiografie Štefana Hudáka: "To, že som sa ako 21ročný ocitol v koncentračnom tábore v Nagykanizsi, úzko súvisí s mojou básnickou zbierkou Za pluhom. Nie ani preto, že som ju napísal a vydal, ale že som ju rozširoval, predával i rozdával medzi rodákmi. To bolo pre vtedajších mocipánov veľkým previnením.

Už teraz rozumiete, prečo nebola ni-

ALEXANDER KORMOŠ

Bytostné otázky Slovákov v Maďarsku

kdy vyriešená otázka rozširovania našich kníh? Ja tomu už dávno rozumiem, lebo vždy som sa kriticky díval na to, že "Demokratický" Zväz Slovákov v Maďarsku sa nikdy neusiloval zabezpečiť podmienky pre rozširovanie literárnych diel našich autorov.

Ten, koho zaujímajú i ďalšie príklady na násilnú asimiláciu, nech si prečíta Hudákove články, uverejnené v Ľudových novinách: Ako nás pomaďarčovali (22. júla 1993), Kto nad krivdou biednych (28. septembra 1994), V tieni žandárskych bajonetov (26. novembra 1999).

AKO ĎALEJ?

Publikácia "Cesta zarúbaná?" v období dokončenej asimilácie postavila básnickú otázku: Ako ďalej, Slováci v Maďarsku? Je to naozaj básnická otázka, lebo pomaďarčení Slováci už nie sú Slováci, lež Maďari, keďže ich materinská reč je maďarčina. Veď ich pomaďarčení rodičia sa taktiež učili v tzv. národnostnej škole, kde sa okrem jediného predmetu všetky ostatné vyučovali po maďarsky, a to v maďarskom duchu. Na túto ťažkú básnickú otázku najmúdrejšie odpovedal, ako inak, náš populárny básnik Juraj Antal Dolnozemský:

Ako ďalej?

Už niet času na oddych, ani kam sa schovať. Čisté víno nalej, treba začať znova. A že ako ďalej? Skôr zatúžme po dôvere, i po pravde starej.

Najmodernejší návod pre ľudský život je ten najstarší: učenie Ježiša Krista, Stvoritel'a Spasitel'a sveta. Dôverujme jeho láske, jeho prvde, jeho milosti a všemohúcnosti, lebo on je cesta, pravda i život. On bol ten, kto zbúral všetky steny, ktoré oddeľovali ľudí rôznej národnosti a rôzneho spoločnského postavenia, lebo on vykúpil zo smrti každého človeka bez výnimky. Veď ľudstvo pochádza z jedinej krvi. Kto uverí, že Ježiš je jeho osobným Spasiteľom a jednorodeným synom Boha-Otca, a aj zostane v tejto pravde, ten iste obsiahne večný život. aj keď by zomrel. Lebo ako bol vzkriesený Ježiš Kristus z jeho smrti, tou istou silou bude vzkriesený v deň Pána každý pravoverný kresťan (christian). Ostatní zomrú večnou smrťou, lebo radšej počúvali klamstvo Satana, ako pravdu Ježiša Krista. Teda, ako ďalej? Túto otázku si už raz podal aj náš popredný básnik, Gregor Papuček:

AKO MÁM ĎALEJ ŽIŤ, KEĎ SLOVÁ UMIERAJÚ?

On sa hneď pokúsil aj odpovedať na svoju básnickú otázku v dokumente Zamlčaný protipól, ale aj celou svojou tvorbou, ako basnik-publicista s vycibrenym umom a dobre vyostreným perom. Príznačné je pre maďarské médiá, že v televízii ukázali mená signatárov Zamlčaného protipólu s deprimujúcim komentárom, ale z obsahu dokumentu neukázali divákom nič. Prečo? Lebo v tom dokumente pre jeho signatárov nebolo nič deprimujúce. Keď má niekto odvahu napísať a vysloviť pravdu, ten sa nemá za čo hanbit'. Ale kto bez základu prilepil k ieho menu deprimujúci komentár, ten by sa naozaj mal hanbiť. Teraz sa ma opýtajte, prečo píšem aj po maďarsky. Preto, aby aj Maďari dostali pravdivú informáciu z prvej ruky o tom, že aký životný pocit má v našich časoch príslušník slovenskej inteligencie v Maďarsku. Lebo "Demokratický" zväz Slovákov v Maďarsku a médiá neustále podvádzajú verejnú mienku. Ukazujú veselo spievaiúcu a tancuiúcu mládež v krásnych slovenských krojoch, ale o tom nepodávajú žiadne informácie, že tá mládež nerozumie, čo spieva, a že žiaci v tzv. národnostnej škole nerozumia, prečo sa musia učiť aj po slovensky, keď ich materinská reč je maďarčina. Maďarské médiá podávajú slávohymnu o chutnej čabianskej domácej klobáse, ale o tom nehovoria nič, že Slováci v Maďarsku nemajú ani jednu naozaj slovenskú jednojazyčnú školu. Túto paradoxnú situáciu som sa pokúsil vyjadriť ironickou častuškou, ktorá sa spieva sa na nápev piesne Pilíšski Slováci.

/:Násilne pomaďarčovní Slováci:/ /:pražia fašiangové šišky, Maďarom núkajú čabianske klobásy.:/

/:Násilne pomaďarčovaní školáci:/ /:dávno stratili rodnú reč, ani ich rodičia nie sú už Slováci.:/

Schválená verzia historicky oneskoreného národnostného zákona je protinárodnostná, lebo nezabezpečuje demokratické zastúpenie minorit v parlamente, a taktiež chýbajú z neho časové a finančné garancie, o tom ani nehovoriac, že nezabezpečuje možnosť na vytvorenie kultúrnej autonómie. Podľa môjho vedomia ani jedna národnosť si nežiadala mat' v parlamente ombudsmana. Toho tam potrebuje maďarská vláda ako dekoráciu. Ten sa od počiatku zapodieva najmä tým, že vysvetľuje, v ktorých bodoch je parlamentom schválená verzja národnostného zákona nedokonalá. Ako by sme sami nevedeli, že je naskrze protinárodnostný. Ja som sa totiž od počiatku zúčastnil vo vytváraní národnostného zákona pri menšinovom okrúhlom stole, kde som zastupoval Slobodnú organizáciu Slovákov. Môžem povedať, že nie nami /konsensusom/ zhotovenú verziu schválil parlament, ale celkom inú. Našu verziu dali preložiť do angličtiny, a János Wolfart ju ukazoval v Strssbourgu ako najdokonalejší národnostný zákon na svete, pri čom doma parlament schválil mnohokrát modifikovanú, a koniec-koncov protinárodnostnú verziu národnostného zákona.

Teda ako ďalej? Buďme milosrdní k nemilosrdným, modlime sa za spásu tých, ktorí nám ublížili, ktorí nás okradli, oklamali a zneuctili. Lebo nie proti krvi a telu vedieme náš boj, lež proti zlým duchom. Ježiš Kristus sa ešte aj na kríži modlil za svojich trýzniteľov a vrahov takto: "Bože, odpusť im, lebo nevedia, čo činia!" (Ev. sv. Lukáša, 23:34/a).

Teda ako d'alej? Milujme Pána Boha a jeden druhého, ako nám to prikazuje Desatoro prikázaní. (Mojžišova II. kniha, 20:2-17). Pri tom všetkom zostávajme verní svojim koreňom, lebo aj slovenský materinský jazyk je od Boha darovaný. Lebo celá Zem a jej úplnosť je vo vlastníctve stvoriteľa sveta. Aj sám človek, ako rozumný tvor, žije a mrie pre Boha a nie pre seba. Ešte ani jeden človek nepriniesol na svet nič, keď sa narodil, ani neodniesol z neho nič, keď sa z neho odsťahoval. Teda čia je Karpatská kotlina? Jej vlastníkom je Boh-Stvoriteľ, a on ju dá tomu, komu chce.

Teda ako d'alej? Aby bola táto myšlienka ucelená, prečítajte si, ako som odpovedal na túto otázku ešte pred 25-mi, respektíve 17-mi rokmi ja:

Doba pomôže

smelo napísať presne seba-nás stanúc sa verným rytierom ako sa písal a čítal Otčenáš ako je čierne na bielom

do služby stúpiť naraz a navždy nedať sa vetrom zhasínať vyzývať osud plameňom pravdy naveky znova začínať

všetko napísať ohňom do kože svedomie chrániť v pokoji váha chvíľka no doba pomôže pokroku stŕhať okovy. Znova a znova sa stvorme Letím k svojej večnej dievčine s odvekým mučivým smädom, vychutnávať slasti liečivé, odolné storakým jedom.

Letné slnko pláva nad nami, pod nami volajú hroby, rodná zem nás drží na dlani, na prahu desivej doby.

Hoc nás mrzké časy splodili, držme sa verne i svorne, znova a znova sa stvorme.

Každý krok náš sliedia mohyly, do ktorých orieme brázdy, sejeme plamene pravdy.

Santov 1987 Z uvdených úryvkov môžeme vyvodiť poučenie, že v budúcnosti by sme mali pozornejšie čítať verše našich básnikov, lebo oni obyčajne predstihujú svoju dobu o niekoľko deasťročí. Totiž ozajstný básnik sa usiluje hľadať správnu odpoveď na všetky závažné otázky nielen svojho národa, ale aj celého ľudstva

Slovenský chlieb

Vďačný som Pánu Bohu, že ja som

mal možnosť učiť sa v jednojazyčnej, naozaj slovenskej dvanásťročnej škole v Budapešti, kde sa vtedy ešte všetky predmety vyučovali v slovenskom jazyku, vyjmúc jediný predmet: maďarský jazyk a literatúru. Podobná škola fungovala aj v Békešskej Čabe (teda spolu dve v celom štáte) a popri nich fungovali ešte tri slovenské osemročné školy (v Slovenskom Komlóši, v Novom Meste pod Šiatrom a vo Veľkom Bánhedeši) Tieto školy predstavovali tzv. slovenské národnostné školstvo od r. 1948 do r. 1960, keď sa aj tieto stali dvojjazyčnými inštitúciami. (Bánhegyešská z neznámych dôvodov zanikla ešte skorej). Budapeštianska škola bola inštitúcia s celoštátnym zaškoľovaním spolu aj s kolégiom. Keďže za Horthyovského režimu výchova národnostných pedagógov neexistovala, naši učitelia boli vňčšinou Maďari presídlení z Československa, ktorí ovládali spisovnú slovenčinu. Boli medzi nimi aj významné osobnosti, výborní pedagógovia, na ktorých si rád spomínam aj dnes: Alexander Matulay, Ľudovít Freňo, Helena Goldová, Nándor Takács, Augustín Drahoš, Mario Chytil a iní. Počas môjho štúdia medzi rokmi 1948-1960 miesto našej školy a kolégia sa viackrát menilo. Keď som bol stredoškolák, naša škola sa nachádzala v VIII. obvode na ulici Orczyho, a kolégium sme mali na námestí Köztársaság, odkiaľ sme denne dochádzali do školy električkou č. 24. Raz, (asi v r. 1959) keď sme traja spolužiaci (Pilíšania) cestovali zo školy do kolégia, Jozef Baďura (Čobančan), Alexander Mihalovič (Kestúčan) a ja (Santovčan), sprievodca električky sa nás opýtal, že akým jazykom sa my zhovárame. Jožko odpovedal, že slovenským. Sprievodca na to, že prečo sa v Mďarsku zhovárame po slovensky, veď jeme maďarský chlieb. Na to som mu odpovedal ja: - My tu nejeme maďarský chlieb, ale slovenský.

On: -V Maďarsku slovenský chlieb?
Ja: - Áno, v Maďarsku slovenský chlieb.
On: - Ako môžeš tvrdiť takú hlúposť?
Ja: - To nie je hlúposť, ale číra skutočnosť. Totiž môj otec je Slovák, a ja jedávam jeho chlieb, nie váš. Môj otec je od počiatku čestným daňovým poplatníkom, a jeho dane namiesto neho ešte nikto iný nevyplatíl. Ani vy. Môj otec žije a pracuje na Santove, v slovenskej dedine, kde sa všetci zhovárajú po slovensky ešte aj dnes.

On: - V Maďarsku slovenská dedina? Ja: - Áno, v Maďarsku je vyše sto takých dedín, kde bývajú Slováci vo väčšine. A oni tu všetci jedia slovenský chlieb už asi tristo rokov

Náš nezvyčajný dialóg počúvali aj ostatní cestujúci, preto som pokladal za múdry nápad A. Mihaloviča, aby sme z električky rýchlo vystúpili.

lovenská národná galéria v Bratislave v rámci projektu Dejiny slovenského výtvarného umenia predstavuje po tieto dni jedno z najkrajších, ale najmenej prebádaných období, renesanciu. Projekt pod vedením profesora Ivana Rusinu podáva obsiahly pohľad na dejiny umenia na Slovensku prostredníctvom výstav a knižných publikácií. V priebehu posledných rokov sme mali možnosť postupne spoznať barokové umenie, moderné umenie a gotiku.

Slovensko v 16. storočí bolo súčasťou Uhorska. Obdobie renesancie na našom území reprezentovalo veľmi zložité politické, mocenské, hospodárske, vojenské, rodové a konfesionálne zázemie. Z hľadiska politického vývoja naša krajina tvorila súčasť veľkej Habsburskej ríše a hlavným sídlom bola predovšetkým Viedeň, ale i Budapešť a v určitom období aj Bratislava. Na panovníckych stolcoch sa vystriedali predstavitelia habsburskej monarchie - Ferdinand I., Maxmilián II., Ferdinand II., ale i Ján Zápoľský a ďalší viac či menej významní panovníci, v Budíne predovšetkým Matej Korvín. 16. storočie na našom území znamenalo obdobie veľkých vojenských bitiek a najvýraznejšie zmeny na panovníckych postoch nastali po prehratej bitke pri Moháči v roku 1526. Veľká časť východnej a strednej Európy bola 150 rokov vystavená ničivým útokom Turkov.

Renesancia je úzko spätá s novým myšlienkovým hnutím humanizmom a početnými prírodovednými, geografickými, astronomickými a námornými objavmi. K neoceniteľnému prínosu novej doby patril vznik kníhtlače a písomníctva. S rozvojom prechodu od stredoveku do novoveku úzko súvisí architektúra, ktorá postupne poprela výšku gotických chrámov horizontálnym priestorom a ľudským meradlom. Renesančný človek v Taliansku, alebo na území strednej Európy si uvedomoval, že centrom jeho záujmu nemôže byť iba nadpozemskosť, ale i bežné ľudské potreby a záujmy. Stavitelia budovali prvé nemocnice, chudobince a pravdaže ďalšie veľkolepé sídla a opevnenia - hrady, kaštiele, radnice, ktoré dodnes tvoria dominanty mnohých miest. U nás je to Levoča, Bardejov, Bratislava, Banská Bystrica, ale i Bytča a ďalšie hrady, napríklad zvolenský a obytné budovy. Základné architektonické prvky renesancie tvoria arkády, oblúky a atiky, ktoré svojou harmóniou zdobia historické jadrá mnohých miest. S vývojom architektúry úzko súvisí maliarstvo a sochárstvo, ktoré v tomto období v jednotlivých krajinách Európy nadobudlo priam grandiózne rozmery prostredníctvom diel takých velikánov ako boli Donatello, Brunelleschi, Lenonardo da Vinci, Michelangelo, Raffael, Tizian, Tintoretto, Veronesse a v krajinách severnej Európy Jan van Eyck, Fouquet, Froment, Grunewald, Dürer, Holbein, v Rusku Rubl'ov a ďalší. Umeleckými dielami sa s obľubou obklopovali panovnícke rody. šľachta, meštianstvo, cirkevní hodnostári, vzdelanci, vládni a krajinskí úradníci, diplomati, zberatelia.

Prítomná výstava v koncepcii Zuzany Ludikovej vychádza z priestoru Esterházyho paláca, ktorého tri poschodia reprezentujú diela od neskorej gotiky po prvé fázy manierizmu a baroka. Kurátorka na výstave sústredila 350 diel - obrazy, epitafy, reliéfy, knižné iluminácie, erbové listiny a liturgické predmety z majetku mnohých našich a zahraničných galérií, múzeí a cirkevných inštitúcií.

Prítomnou výstavou predstavujete málo prebádané, o to však zaujímavejšie obdobie renesanciu na Slovensku. Ako ste k tvorbe výstavy pristupovali, na ktoré momenty obdobia 16. storočia návštevníka upozorňujete?

- Výstava a najnovšie výskumy od-

krývajú mnohé vrstvy a podoby renesancie na našom území. Na troch poschodiach Esterházyho paláca predstavujem toto obdobie od neskorej gotiky a zaalpskej renesancie prostredníctvom sochárstva, tabuľového a iluminovaného maliarstva a náboženské knihy z významných európskych tlačiarní, predovšetkým z Talianska. Početne je zastúpená heraldická prezentácia šľachty a miest prostredníctvom armálesov, ale i liturgické zlatnícke predmety a portréty zhotovené vo Viedni a v Konštantinopole. Záverečná časť výstavy dokumentuje portréty a epitafy niekdajšej šľachty a meštianstva. Tematika z domácej histórie a vojnové udalosti domi-

vali a nestali sa obdivom v pravom slova zmysle, predovšetkým zo štýlového hľadiska. Máme vedomosti, že boli zberatelia nápisov a niektorí šľachtici v Budíne vystavovali fragmenty kamenných antických pamiatok. Pravdaže ani zďaleka to nemalo ten význam, ako mala antika na talianske umenie. Diela, ktoré do slova a do písmena sa snažili napodobňovať antickú kultúru v Uhorsku, súviseli len s tzv. korvínskou renesanciou.

Napriek tomu povedomie antického umenia a slohu bolo prakticky v

rópy. Súčasne však aj v Konštantinopole, ako ďalšom významnom centre vtedajšej politiky. Našu pozornosť historici a znalci obdobia upriamujú skôr na ďalekú Európu. O osudoch Slovenska rozhodovali tieto dve centrá. Osud našej krajiny a územie Uhorska sa dostalo do takej situácie, že naraz sme mali dvoch kráľov, ktorí boli rovnako legitímne zvolení. Napriek všetkým historickým špekuláciám tento fakt rozdelil toto územie na tri časti, tureckú, ďalšia časť patrila Habsburgovcom a východná časť krajiny kniežaťu Jánovi Zápoľskému.

Málokedy si kladieme otázky, či existovali štátne hranice, ako fungovalo

každej krajine veľmi silné. Príkladom je oltár gotického kostola vo Svätom Jure. V blízkosti sa nachádza neskoro-

L'UBICA CHRIASTEL'OVÁ

Renesancia významné duchovné vlastníctvo

nuje na grafických listoch. Najpodstatnejšie veci sme sústredili na druhom poschodí. Ide o témy, ktoré sa priamo dotýkajú renesančného umenia. Avšak aj na tomto mieste stojím už pred otázkami, ktoré nemôžu byť úlohou iba jednej výstavy.. Je to však záležitosť širšieho vedeckého dialógu.

Na výstave ťažko možno osvetliť oblasť myšlienkového zázemia doby. Viaceré problémy vyjadrujem prostredníctvom liturgických predmetov, vďaka ktorým si uvedomujeme, aké materiálne zázemie mali jednotlivé konfesie a aké liturgické riady používali. Veľmi zložité a nákladné by bolo demonštrovať renesančné umenie napríklad prostredníctvom oltárov. Podobne aj renesančné epitafy predstavujem iba čiastočne.

Z hľadiska renesančného humanizmu okruh trenčianskych básnikov pripomínam armálesami, ktorí na vlastné erby písali básne. Takto prezentujeme poéziu, lebo knižné výbery návštevník výstav nemá možnosť čítať a listovať.|16. storočie na území Slovenska súvisí s obdobím, ktoré nazývame neskorý humanizmus. Posolstvo, ktoré môžeme dešifrovať z literatúry a postoja humanistov, či v 15. storočí to bolo na území Talianska, alebo u nás neskôr, je univerzálne, nadčasové. Práve tieto hodnoty by som rada v súvislosti s výstavou prezentovala ako moje určité vyznanie.

Umelec a tvorca v každej historickej epoche nastoľuje pravdu o svojom bytí, ľudskej existencii. Renesancia predstavuje neprekonaný vrchol harmónie. Ako možno tieto hodnotv na výstave dešifrovať, ako si ich ako kurátorka a znalkyňa starého umenia uvedomujete? Po tieto dni v televízii premietli film o akademickom maliarovi Stanovi Dusíkovi, ktorý viac ako tri desaťročia žije vo Florencii. Tvorcovia filmu upozornili, ako renesančná Florencia obdivovala silných ľudí. Michelangelovu tvorbu charakterizujú ako silu ľudského jedinca a pri jeho Dávidovi sa pýtajú, kde sochár vzal v sebe toľko pohnútok na vyjadrenie mládencovej sily a revolty.

- Charakteristika obdobia renesancie vo výtvarnom umení úzko súvisí s objavovaním dedičstva antiky. Tento základný princíp týka sa najmä talianskeho prostredia. Renesancia na našom území má tiež svoje špecifiká. Na území Slovenska a Uhorska sa podľa mojich skúsenosti nachádzalo viacero antických pamiatok, ale nevzbudzo-

gotický drevený reliéf s tematikou Smrti Panny Márie a kamenný oltár svätého Juraja s viditeľnými znakmi zaalpskej renesancie na dvoch kamenných plastikách a v ornamente ozdobných prvkov. Princípy zaalpskej renesancie badáme však napríklad aj na dielach, ktoré vychádzali z grafických listov Nemecka.

V tejto súvislosti vyzdvihnem významný nález zo súčasnosti. Pri nedávnom reštaurovaní katedrály v Nitre sa našlo pastrofórium - schránka, ktorú určite vytvoril taliansky umelec. Pravdepodobne na našom území existovala talianska dielňa. Toto dielo reprezentuje presne sloh all' antica a bude patrit' k najprominentnejším dielam minulosti. Výskum v tomto smere na našom území nekončí. Je to pochopiteľné, že práve v nitrianskom biskupstve takéto niečo existuje. Pastrofórium v rámci obnovy katedrály sa reštauruje a pre diecézne múzeum robia jeho kópiu. Ak to stihnú do konca výstavy, schránku uvidíme v Bratislave. O nitrianskom biskupstve vieme, že začiatkom 16. storočia bolo vyplienené habsburskými vojskami. A čo nezobrali vojská, zobral posledný biskup František Turzo, ktorý v záujme svojho rodu musel opustiť biskupstvo. Ako vieme, založil rod, ktorý natrvalo ovplyvnil našu ďalšiu históriu. Nitrianske biskupstvo bolo na čas sekularizované a dostalo sa do správy svetských mocností.

V Nitre sa uchýlil sedmohradský biskup Bornemissza, ktorý v dôsledku protestantizmu a nepokojov prišiel o svoje sídlo v Sedmohradsku. Bol zberateľ umeleckých predmetov. Keď sa dopočul, že možno niečo zachrániť, predmet odkúpil. Poškodené veci dal opraviť a v testamente ich odkázal pôvodným vlastníkom. Na výstave vidíme dva takéto cenné kalichy a mitru.

Slovenské územie tvorilo sever Uhorska. Dnes sú veľmi populárne výstavy z tohto obdobia s tematikou Habsburgovcov a panovníkov Ferdinanda, Maxmiliána, Karola. Rudolfovi druhému sa venuje pravidelne česká európska spoločnosť. Na pôde Slovenskej národnej galérie sme mali možnosť vidieť expozíciu venovanú Márie Uhorskej. Bola manželkou Ľudovíta II. Jagelovského, ktorý zahynul v bitke pri Moháči.

- Treba si uvedomiť, že o prostredí súčasného Slovenska sa v 16. storočí rozhodovalo predovšetkým vo Viedni, v jednom z najvýznamnejších vtedajších mocenských centier Eunapr. clo, alebo ďalšie základné inštitúcie štátu. Aj po odstupe viacerých storočí môžeme hovoriť o niekdajšom systéme pohraničných hradov - Komárno, Levice, Nové Zámky, Bratislava, atď. Boli to najdôležitejšie pevnosti, ktoré zabezpečovali posledné zastavenie Turkov pred Viedňou. Táto reťaz hradov tvorila v minulosti niečo podobné ako štátna hranica. Zaručovala určitú istotu a ilúziu bezpečnosti. Na našom území okrem Uhorskej kráľovskej komory, Tridsiatkových úradov a súdov ďalšie štátne orgány nejestvovali. Väčšiu pozornosť na výstave venujem prelátom, ktorí z katolíckej strany reprezentovali štátnu moc minimálne do konca 16. storočia. Až neskôr v 17. storočí do popredia vstúpili svetské osobnosti a nový úrad palatína, ktorý približne 60. rokov nebol obsadený.

Slovensko v tomto ohľade predstavuje isté vákuum. Ak by som však presnejšie chcela formulovať regionálne orientácie, ktoré smerovali či už do Viedne, do Krakova a naopak aj do Sedmohradska, je to práve panovnícky dvor Zápoľskovcov, ktorý budeme musieť výstavou v blízkej budúcnosti priblížiť. Bolo to jedno politické centrum, ktorému dosial' nebola venovaná dostatočná pozornosť. Aj keď mali určitý čas sídlo v Budíne, istý čas pôsobil tento dvor v Košiciach a v Sedmohradsku, z ďalšieho hľadiska je čiastočne dedičom panovníckeho dvora Ľudovíta Jagelovského.

Výstava obdobie 16. storočia ilustruje aj knižnou a písomnou tvorbou. Vo vitrínach predstavujete početné šľachtické listiny, armálesy a tlače rôznej povahy, žaltáre, erbové listiny, zbierky kanonického práva, odpustkové dokumenty, omšové knihy, antifonáre, knižné väzby. Na ktoré nás upozorníte?

- Medzi najvýznamnejšie predmety písomnej povahy patrí prefacionále ostrihomského arcibiskupa Antona Vrančiča. Je to iluminovaná zbierka slávnostných omší a hneď na prvej strane je uvedené, že bola iluminovaná v Bratislave. Táto informácia hovorí, že v druhej polovici 16. storočia jedna iluminátorská dielňa pôsobila v tomto meste. V druhej polovici 16. storočia sa zachovalo iba minimum iluminovaných kníh, a preto je to zaujímavé, že aj na slovenskom území pôsobila takáto dielňa. Pri príprave výstavy sme objavili aj dve d'alšie knihy Antona Vrančiča s jeho osobnými znakmi. Je to senzácia, ktorá natrvalo ovplyvní naše poznanie. Vedeli sme, aké umenie arcibiskup obdivoval a zbieral a ktorých umelcov poznal. Nepoznali sme nič z jeho knižnice. Teraz máme v rukách jeden iluminovaný kódex a dve knihy.

- K významným dielam na výstave. ale podľa môjho názoru aj z hľadiska prehľadových dejín umenia v strednej Európe, patrí portrét Františka Zaya z Uhrovca. Je to totiž prvý známy autentický portrét osobnosti tohto územia. Grafika vznikla v Konštantinopole a vytvoril ju dánsky umelec. František Zay bol na diplomatickej misii a tento rozmermi síce veľmi malý portrét patrí k najdelikátnejším dielam obdobia. Podobné poznáme totiž až zo 17. storočia. Tiež je zaujímavé aspoň tušiť okolnosti vzniku tohto portrétu. Súvisí to s intelektuálnou činnosťou diplomatickej misie v polovici 16. storočia. V Konštantinopole objavili testament cisára Augusta. Táto informácia sa stala veľmi známou zo dňa na deň v celej Európe vďaka ďalšiemu členovi tejto misie Augiere Busbecqovi, ktorý tieto poznatky publikoval. V podstate bol to spoločný objav Františka Vrančiča a Františka Zaya. Dokladajú to ďalšie diela a portréty, ale aj niekoľko príkladov kódexov, ktoré Turci pravdepodobne zavliekli do Konštantinopolu po vyplienení Budínskeho hradu. Veľmi si cením, že som mala možnosť na tejto výstave predložiť nielen portréty, ale i príklad takýchto kódexov.

Na výstave ste predstavili ďalšie cenné a hodnoverné diela doby, liturgický riad z jednotlivých konfesií, ktoré v tom období na našom území vznikali. Ako cirkevné inštitúcie tieto predmety uchovávajú a používajú?

- Unikátnou pamiatkou, ktorú sa podarilo na výstavu požičať je kalich z Egyházashetve z Maďarska. Autor kalicha pochádzal z Košíc a nápis nám zanechal v slovenčine. Skutočnosť, že na jednom kalichu sa objavil nápis v národnom jazyku, je dokladom protestantizmu. Ďalší takýto kalich zo začiatku 17. storočia sa nachádza v kostole v Smrdákoch. Pán farár nemal pre nás pochopenie a kalich nám nepožičal. Je to otázka individuálneho prístupu. Z Maďarska sa nám podarilo pamiatku požičať, zo Smrdákov nie. Pôžičky súvisia aj s tým, že dnes väčšina cirkevného majetku je v správe farských rád a zborov a nie jednotlivcov. Možno hovoriť aj o istej novej skúsenosti. Dnes je už zažehnaný strach, lebo pamiatky nik nevyvlastňuje. Tieto skvosty evidujú aj pamiatkové úrady a paralelne existuje v tomto smere d'alšia kontrola. Na niektorých miestach ich nechcú požičiavať samotní veriaci. Chápem to pozitívne. Je to dobrý pocit, že cirkevné zbory chránia a uvedomujú si neoceniteľnú hodnotu liturgických predmetov. Na výstavu sme získali predovšetkým také diela, ktoré v kostoloch nebudú práve chýbať, lebo používajú ich iba vo

Prvé reformované zbory podľa učenia Kalvína hlásali chudobu a skromnosť. Na výstave vidíme doklad stolového riadu, ktorý dodnes tieto zbory vo viacerých obciach na východnom Slovensku uchovali. Ani evanielické bohoslužobné predmety nie sú totožné s katolíckymi. Dominuje na nich nemčina a tvorili ich väčšinou majstri zvučných mien. Katolícke bohoslužobné riady sú zaujímavé tým, že sa neustále opakovali a zostávali v platnosti v dlhej kontinuite .

Ďalej tu máme bohoslužobný riad významných prelátov katolíckej cirkvi, ktorí rozhodovali o osude tejto krajiny. Môžem povedať, že to je najdelikátnejšie, čo na výstave vidíme. Poznáme totiž pôvodných majiteľov týchto zlatníckych prác a za akých okolností diela boli v minulosti reštaurované, ako boli chránené, koľko stáli, komu majiteľ predmet v testamente odkázal a za akých podmienok tieto predmety sa požičiavali alebo putovali. Testamenty katolíckych prelátov boli písané v latinčine. Zachovali sa z nich však aj odpisy vo viedenskom archíve. Hoci išlo o verejný majetok, čiastočne sa miešal s osobnými predmetmi prelátov. Mali svoje rodiny, príbuzných a miesto kde pôsobili. Po ich smrti dochádzalo neraz k istým roztržkám a problémy okolo dedenia vybavovala väčšinou Uhorská kráľovská komora. Niekdajší správcovia maietkov museli tieto predmety často uchrániť a ukryť. V zložitých obdobiach vznikali často improvizované zoznamy predmetov vysokých hodnostárov a arcibiskupov.

S vývojom umenia sa rozvíja aj teória a písomná formulácia umeleckých štýlov a diel. Aké poznatky ste nadobudli pri tvorbe výstavy z tohto hľadiska?

- Pre výtvarnú tvorbu 16. storočia na našom území existuje iba málo textov, ktoré by komentovali túto tvorbu ako umelecká teória. Pritom v talianskom prostredí vznikali prvé akadémie, kde sa o týchto témach živo diskutovalo. Je ťažké vypreparovať určité základné termíny alebo oporné body z tohto hľadiska. Samozrejme radi by sme privítali určité definície, ale nenachádzame ich. Napriek tomu existuje niekoľko všeobecných pravidiel, neexistujú však ani základné poučky, ktoré by sme mohli z vtedajšej literatúry poznať, hoci umelci sa témam výtvarného umenia nevyhýbali. Vo výtvarnej tvorbe tej doby objednávatelia a majitelia videli niečo celkom iné ako my dnes. Všetko to boli úžitkové predmety i keď nie na každodenné používanie, ale skôr na vybrané udalosti. Aj pri týchto objednávkach formulovali určité postoje a nároky, ale nekryjú sa s tými kategóriami, ktoré vyznávame my alebo trváme na nich. Veľmi pekne to vidíme na grafických predlohách. Imitácia alebo sledovanie vzorov bola jedným z nárokov na výtvarné umenie. A ako talianske prostredie nasledovalo antiku, naše prostredie nasledovalo iné príklady. Existujú paralely, nehľadajú sa l'ahko a nedajú sa jednoducho a bezprostredne prečítať. Záleží na nás, aby sme ich my ako znalci minulosti postupne objavovali.

Na výstave je veľký počet výpožičiek z Dánska, Rakúska, Čiech a z Maďarska. Máme tu predmety, ktoré sú dlhoročne evidované ako muzeálne zbierky. Aby výstava bola zmysluplne koncipovaná, museli sme ju doplniť mnohými výpožičkami a umeleckými predmetmi z rôznych inštitúcií. Každá krajina má za sebou dlhú históriu a približne rovnakú mieru poznania. Všetko toto vnímam ako spoločné duševné vlastníctvo. Treba ho iba spoznávať, klasifikovať a primerane uchovávať.

Uplynulý rok bol rok renesancie. Pri tejto príležitosti vzniklo veľa výstav v Maďarsku, Rakúsku, v Čechách. Na ktoré nás upozorníte?

- V obľube sú najmä expozície venované významným panovníkom a rodom minulosti. Pred dvoma rokmi na pôde SNG sme mali výstavu panovníčky Márie Uhorskej. Z nosných výstav v Budapešti možno spomenúť výstavy z druhej polovice 16. storočia, z obdobia života Mateja Korvína v Maďarskej národnej galérii. Ďalšiu výstavu Budapešť venovala Korvínovej manželke, kráľovnej Beatrix prostrednítvom talianskej fajansy, ale i|kamenným fragmentom a článkom v Maďarskom národnom múzeu. Známe boli výstavy venované dobe Ferdinanda I. Habsburského, neskôr Maxmiliána v Umeleckohistorickom múzeu vo Viedni a Rudolfa II. v Prahe.

V rámci projektu Dejiny slovenského výtvarného umenia SNG pripravila publikáciu Renesancia s podtitulom Umenie medzi neskorou gotikou a barokom. Kniha vychádza v autorskej koncepcii Ivana Rusinu vo vydavateľstve Slovart s oltárnou plastikou sv. Juraja zo Svätého Jura na obale knihy.

Friedrich Romig: Práva národa Bratislava, *Vydavateľstvo* Spolku slovenských spisovateľov 2008

Slovenskému čitateľovi bola sprístupnená pozoruhodná a podnetná kniha. Jej ústrednou témou, ako vyplýva už z názvu, je otázka práv národa, a to v nadväznosti na ľudské práva, na práva a povinnosti jednotlivca i spoločnosti, ktoré zas úzko súvisia s pojmami ako rodina, domov, vlasť, štát, ale aj náboženstvo, kultúra a politika. V konečnom dôsledku ide teda o široký okruh tém týkajúcich sa spoločenského života.

Kniha nebola pôvodne písaná ako jeden útvar - zhŕňa články, uverejnené predtým na rôznych miestach. Z toho zrejme vyplýva niekoľko (zbytočných) myšlienkových zdvojení, resp. opakujúcich sa citátov. Mimochodom, široká znalosť príslušnej odbornej literatúry a množstvo citácií a odkazov sú charakteristickým znakom tohto diela. Bohaté vedomosti však autorovi umožňujú dôvodiť a argumentovať bez utiekania sa k špekuláciám či populizmu. Spojením viacerých príspevkov do jedného celku získava čitateľ možnosť spoznať ich a vyhodnotiť v súvislostiach.

Autor, rakúsky mysliteľ Friedrich Romig, sa predstavuje ako človek s

Človek spoločnosť

konzervatívnym založením i zameraním. Konzervativizmus ale nechápe ako obyčajné zachovávanie tradícií alebo staromilstvo a už vôbec nie ako nejaký módny (politický) postoj. Pravý konzervativizmus je ochraňovanie večného v premenách času, presadzovanie ideí dobra, pravdy, krásy a spravodlivosti; a keďže večný a nemenný je iba Boh, konzervativizmus je vždy spätý s náboženstvom (naproti tomu liberalizmus je vo svojej podstate ateistický, až antiteistický). Z toho plynie, že "konzervatívec je vždy a neodvolateľne homo religiosus bez ohľadu na to, aké náboženstvo vyznáva; žije v súlade s náboženstvom kultúrneho kruhu alebo ľudu, ku ktorému patrí" (s. 27).

Dôležitou témou konzervatívneho myslenia sú ľudské práva vo vzťahu k domovu a k štátu. Základnou povinnosťou štátu je ochrana domova, čiže ochrana pokoja a bezpečnosti svojich obyvateľov. K tomu patrí aj odmietanie cudzincov narúšajúcich domovský pokoj. Romig správne poznamenáva, že emigráciu a imigráciu treba považovať za mimoriadne, núdzové a v jadre negatívne javy. Prirodzené je vlastenectvo - kto chce mať domov všade, nenájde ho nikde! Cieľom spájania sa štátov do rôznych spolkov by nemalo byť zrušenie hraníc, ale ich zabezpečenie, lebo "iba za zabezpečenými hranicami sa môže chrániť, zachovávať a rozvíjať kultúrna, sociálna, politická a hospodárska jedinečnosť domova" (s. 22).

Autor sa zasadzuje za obnovu práva, poriadku, spravodlivosti; poukazuje na potrebu spojenia vlády (moci) a obety, práva a povinnosti. Zdôrazňuje tiež, že politika ako služba verejnému blahu nie je možná bez etiky a etika nie je možná bez náboženstva. V súvislosti s globalizáciou kladie závažnú otázku, kto má zabezpečovať právo človeka na prácu, keď národné hospodárstvo v tradičnom zmysle slova prestáva (prestalo?) existovať. Usudzuje, že iba suverénny štát (opierajúci sa o princípy konzervativizmu a idealizmu) vie zabezpečiť sociálne istoty svojich obyvateľov, iba suverénny štát vie zabezpečiť právo a poriadok. Ľudská spoločnosť nie je iba prostriedkom na uspokojenie potrieb jednotlivca - ona sama je hodnotou, ktorá prevyšuje hodnotu jednotlivca. Štát má etickú hodnotu, konštatuje autor. Záujmy spoločenstva sú nadradené nad záujmami jeho jednotlivých členov (a principiálne nie sú v rozpore), v opačnom prípade dochádza k rozkladu. Pravda, z nášho pohľadu treba tu doplniť a zdôrazniť potrebu vyváženosti, spravodlivosti.

Friedrich Romig hľadá v prvom rade večnú pravdu, chce spoznať idey stojace za a nad javmi. Stotožňuje sa pritom s tézou, že starostlivosť o dušu je dôležitejšia ako materiálne bohatstvo i ako zdravie. Filozofiu vníma v pravom význame slova, teda ako lásku k múdrosti a túžbu po svätosti. Jeho filozofia nesie znaky celistvosti (tvorí systémový celok) a zároveň celostnosti (prihliada na celok, smeruje k syntéze), je idealistická, lebo uznáva prvotnosť ducha a odkrýva nemennú, svätú podstatu vecí.

Romigove závery sú jasné, odvážne, ale logické - ideológie vychádzajúce z takzvaného osvietenstva (liberalizmus, socializmus, komunizmus, fašizmus, demokratizmus) vedú v konečnom dôsledku k chaosu a anarchii, sú namierené proti človeku, pretože odmietajú, resp. popierajú prirodzený mravný zákon. Vyjadruje presvedčenie, že "osvietenstvo a moderna, ktoré zničili život národov, sa nedajú prekonať inak ako náboženskou hĺbkou a idealistickou filozofiou" (s. 11). Jeho dielo je naozaj, ako sa uvádza na obale knihy, brilantnou ukážkou nekonvenčného myslenia. Hoci Friedrich Romig svoje úvahy venuje predovšetkým vlastnému (nemeckému) národu, sú inšpiratívne a podnetné aj pre nás. Žiada sa ešte dodať, že kniha vyšla v preklade Petra Kubicu.

Ján Maršálek

edávno sme sa potešili na prezentácii dvoch kníh v Klube slovenských spisovateľov v Bratislave Anton Habovštiak v spomienkach (vydala: Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne 2009, strán 158). A Katarína Habovštiaková: Môj život s Antonom Habovštiakom (vyd. MS v Martine 2009, strán 314).

V obidvoch pútavo napísaných knižkách sa podrobnejšie dozvedáme, čo vytvoril nerozlučný, nezvyčajný manželský pár, spojený spoločným úsilím a prácou. Obe knižky som nepustil z prišlo vyše sto rôznorodých príspevkov obsahom i rozsahom. A vznikla skladačka, nádherné čítanie, čo vystužuje ľudskú dušu.

Z prečítaného si čitateľ vytvorí mozaiku Habovštiakových vlastností, jeho charakteru i jeho aktivít na poli jazykovednom, literárnom i cirkevnom.

Keď jazykovedkyňa, vysokoškolská pedagogička a spisovateľka doc. PhDr. Katarína Habovštiaková, CSc. (nar. 1929) - nazvala svoju knižku Môj život s A. Habovštiakom, v pamäti mi naskočili už podobné tituly, napr. Žila

TEODOR KRIŽKA Transfúzia

Jozefovi Šturdíkovi, básnikovi farieb k nedožitým 90. narodeninám

Ako krv, ktorá prúdi rovno stredom chlopní, modrá krv krajiny, čo neobopnem zúfalstvom, hoci vznešený a schopný rozochviem k spevu háje ako Chopin,

tak tryská farba z maliarovho štetca. Tón s tónom, nota s notou až tak ladí, že na krídla sa menia moje plecia pod ťarchou kríža, na holuby hady.

Nádherne trhá mäso zo mňa havran na vrchovci zhudobneného lesa, až sám sa mením na hudbu a chátram ku kráse, ktorá vo mne ako plesá chvie sa.

Som hudbou, lesom, havranom i plesom v tom daždi farieb meniacich sa v stĺpy zázraku, že tak veľmi som, až nie som, že už je iba krása, čo ma trpí...

Zila som s Habovštiakom

rúk, pokiaľ som ich neprečítal. Nečítal..., ale hltal som ich, prenasledovala ma ich obsažnosť, zvedavosť.

Anton Habovštiak v spomienkach na 314 stranách od 130 oslovených v 15 kapitolách sa dočítate všeličo. Spomína rodina, spolužiaci z gymnázia, - o tomto období prenikavo píše Peter Colotka, spomienky kolegov z filozofickej fakulty, spolupracovníkov z jazykovedného ústavu SAV, spomienky iných jazykovedcov, vedeckých pracovníkov a vysokoškolských profesorov, spomienky slavistov, Krivänov a rodákov z Oravy, priateľov a známych, spomienky spisovateľov, pracovníkov z oblasti kultúry, rozhlasu, televízie, spomienky z vydavateľstiev kníh a časopisov, z besied v knižniciach a v školách, cirkevných predstaviteľov, verejných činiteľov, napr. J. Čarnogurský, M. Čič a iní.

Pútavé čítanie umocňujú spomienky, napr. literárneho kritika J. Bžocha, jazykovedca Šimona Ondruša, Kačalu, Štolca, Findru, Pekarovičovej, spisovateľov: - A. Baláža, Čomaja, Tužinského, Zavarského, Feldeka, Gallu, Baláka, Kellenbergera, Sarvaša, Gondu, Gavendu, Srholca, Labu a iných.

Keď jazykovedkyňu a spisovateľsku doc. PhDr. Katarínu Habovštiakovú, CSc. v decembri 2007 oslovil dolnokubínsky vydavateľ kníh Peter Huba, či by súhlasila s vydaním knihy spomienok na manžela - súhlasila! Ba prisľúbila mu aj pomoc v oslovovaní, manželových priateľov a známych s prosbou, aby zalistovali vo svojej pamäti a niečo napísali. Oslovení reagovali. Oplatilo sa. Svojho manžela nechtiac novo objavila. Veľa nového sa z príspevkov dozvedela. Na jej výzvu

som s Picassom, Žila som s Geraldom Phillipom a iné. Plný zvedavosti moje oči vbehli medzi riadky, nepustil som ju z rúk, kým som ju neprečítal. Rozpísala sa o manželskom živote.

O manželskom živote PhDr. Anton Habovštiak, CSc. v knižke Túžba po poznaní (roku 2003), ktorú vydal tesne pred jeho náhlou smrťou, hovoril len okrajovo. V nej vel'a povedal o svojom detstve a mladosti na rodnej Orave. V nej zhodnotil svoje celoživotné dielo v kontexte slovenskej jazykovedy a literatúry.

Predvídaná a pracovitá manželka si toho povšimla. O ich manželstve, napísala autobiografické dielo, odkryla detaily ich spoločného života. Udalosti v rodine opisuje presne, pedantne tak, aká je ona sama v rodinnom živote troch dcér. Dnes už aj 17 vnúčat. Podtext knihy sprevádza cit a materinská láska. Pripomína ženský román, dokumentovaný manželovým biografickým kalendáriom, publikované správy o manželovej smrti a nekrológy, výberová bibliografia prác Kataríny Habovštiakovej za roky 1952 - 2005. Nechýbajú ani rozlúčkové básne.

Autorka v obidvoch spomenutých knihách dokázala, že prežila svoj život . ako zaujímavý a plnohodnotný. A počas 50-ročného spoločného života vytvorila tiež úctyhodné dielo jazykovedné a literárne.

Dcérka A. Kováčová, rod. Habovštiaková sa pýta: "Smrť, kde je tvoje víťazstvo?"

Nechtiac, obidve spomenuté knižky sa stali mojím obľúbeným čítaním. Spomienky sú ako kvety, voňajú.

ŠTEFAN BALÁK

Zomrel Bohuš Hanák

V minulom čísle sme priniesli rozsiahly článok Veľký slovenský barytonista a národovec z pera Terézie Ursínyovej k 85. narodeninám Bohuša Hanáka, popredného slovenského speváka, dlhoročného sólistu Opery SND a Opery v Bazileji. Žiaľ, takmer vzápätí nás zastihla smutná správa, že dňa 14. marca 2010 po dlhšej chorobe v Bazileji zomrel. V mene redakcie a všetkých čitateľov

Zároveň prosíme čitateľov o opravu textu pod fotografiou v spomínanom článku, ktorý má správne znieť:

vyjadrujeme príbuzným hlbokú sústrasť.

"Bohuš Hanák ako MojmírII. v Suchoňovej opere Svätopluk."

(Dokončenie zo 4. strany)

Jedno z možných vysvetlení, ktoré sa natíska, je výraz PIATEK. Keďže koncové C čítame ako K, a písmená B a P spodobujú, je možné, že text na minci, ktorý sa píše ako BIATEC, by sme mali čítať ako PIATEK. Výraz PIATEK vyjadruje v slovenčine aj v iných slovanských jazykoch päť čohosi, resp. pätinu celku. Piatek je v súčasnosti v šarišskom nárečí piaty deň v týždni - piatok. Piatek by sme teda v súvislosti s menou mohli chápať ako päták, čo by najrozšírenejšej minci prislúchalo omnoho pravdepodobnejšie ako meno panovníka.

Avšak vzhľadom k tomu, že sa nápis vyskytuje na strieborných didradrachmách, tetradrachmách, hexadrachmách i na zlatých statéroch, výraz piatek od slova päť vyskytujúci sa na rôznych typoch mincí je nepravdepodobný, pokiaľ nemá ešte iný význam ako číselný.

Tento iný význam nájdeme v rumunčine a maďarčine. Slovo piaţa (čítame piac?) v preklade znamená trhovisko, námestie, trh (odbytište). V maďarčine významu trh zodpovedá slovo piac a pre trhovisko piactér. Trhy sa vždy konali pravidelne v určité dni v týždni. Platilo to v stredoveku a určite aj dávno predtým. Ľudia sa v tento určitý deň stretli na mieste na to vhodnom (určenom), kde si vzájomne vymieňali tovar. Je pravdepodobné, že takýmto dňom bol piatok, piatek (šar.), pjatnica (rus.), petak (chor.), ?é??? (bul.), péntek (mad'.) a skrz tradične sa opakujúce trhy v ten istý deň sa postupne piatek - pjatnica - piața - piactér stal pojmom označujúcim nielen deň v týždni, ale aj výrazom označujúcim trhovisko, námestie, trh (odbytište). Neskôr tento pôvodne slovenský výraz bol z generácie na generáciu prenesený Slovenmi až do súčasnej rumunčiny a maďarčiny. Je zaujímavé, že pre slovo trh existuje v rumunčine ešte jeden výraz - tirg, ktorý je zjavne taktiež slovanského pôvodu - targ (pol.), tarh (šar.). V chorváčtine trg značí námestie.

Vráťme sa však k výrazu piata [piac?]. Svojou výslovnosťou je takmer identický so slovom pľac, ktorým sa v šarištine vyjadruje trh, ale i miesto. Oba výrazy (rumunský aj šarišský) sú významovo identické. Pľac je miesto, kde dochádza k obchodu, buď výmennému, alebo za peniaze, pri ktorom je potrebné placic (šar.) - platiť a od toho sú odvodené slová ako pláca (odmena), platba, platiť, zaplatiť, preplatiť atď.

Rumunský jazyk je priraďovaný k románskym jazykom, ktorých základ tvorí latinčina. V latinčine však pre trh existujú úplne iné výrazy - mercatus, nundinae či forum (trhovisko). Všetko nasvedčuje tomu, že staroveká história Rumunska je očividne spätá so Slovenmi omnoho viac, ako sú historici v súčasnosti ochotní pripustiť.

V tomto chápaní mohol byť Biatek názov meny (v našich časoch napríklad koruna či euro) odvodený od miesta, prípadne dňa, kde (kedy) sa najviac používal - na trhu, alebo vo význame slov piaţa (trh) a pľac-placic vyjadroval prostriedok, ktorý svojím názvom vypovedal, prípadne zaručoval vyplatenie (výmenu) za iný tovar dennej spotreby či potravín v inom časovom horizonte

Biateky razili Sloveni?

(neskôr) než v čase realizovaného obchodu. Dával záruku majiteľovi Biateka(ov), že o nejaký čas, o rok, prípadne dva, tento peniaz vymení za iný tovar reálnej úžitkovej hodnoty. Biatec teda svojím názvom symbolizoval tovarovú výmenu, obchodné transakcie a samotný akt výmeny.

Potvrdzujú to aj súčasné slová používané na území Šariša (týka sa to aj iných východoslovenských nárečí), ktoré vo svojom slovnom základe majú slovo PLAT - PLATEK a ktoré zároveň priamo súvisia s peniazmi a s platením - poplatek (poplatok), preplatek (preplatok), uplatek (úplatok). Slovný základ PLAT-EK, vyjadrujúci platbu za niečo, je až na neuverenie podobný nápisu na minciach typu BIATEK [PIATEK].

Z trochu iného uhla tomu nasvedčujú aj slová brať, brát (zah.), a z toho bratek - niečo, čo sa berie, resp. je predmetom bratia, vzatia do úschovy. Ale i slová biť, bíjat (zah.), a z toho odvodené Biat-ek, v zmysle biť - bíjať kladivom na razidlo - raziť mince. Bijateky by boli v takomto prípade predmety z drahých kovov vyrobené razením, teda bíjaním. V tejto súvislosti možno spomenúť výraz vybíjaný (bíjaný) opasok, ktorý vzniká obdobným spôsobom - bitím, razením (nitovaním) kovových častí na opasok.

Že slovo Biat(ek) či Bijať(ek) súvisí s peniazmi, svedčia slovné spojenia ako zbíjať, ozbíjať, nazbíjať; ktoré sú len jemnejším, resp. presnejším charakterizovaním spôsobu "vytvárania" peňazí. Obdobne, ako je to u slov mastiť - zmastiť; budiť - zbudiť; rovnať - zrovnať; rodiť - zrodiť; chodiť - schodiť; robiť - zrobiť atď.

Priaznivci bójskeho pôvodu Biatekov sa konečne dočkajú malej satisfakcie, pretože sa tu rysuje zjavná paralela medzi pomenovaním Boii (tí, čo stále bojujú, teda bojovníci) a slovami zbíjať, ozbíjať smerujúcim k slovu Bijať teda Biat(ek). Niet pochybností, že tí, čo bojujú, zvyknú sem-tam niekoho i ozbíjať. Problém však vyvstáva v tom, že takí Bojovníci, Bojari (Boji) peniaze skôr kradli, ako razili.

Za zmienku stojí, že na nižších nomináloch Biatekov nachádzame skrátenú forma textu BIATEK - BIAT. Biatek teda mohlo byť pomenovanie výsledného produktu razenia - bíjania, ktorý sa uplatnil ako pomenovanie domácej slovenskej meny. Existencia rôznych nominálov, nesúcich tento názov, tento predpoklad jednoznačne potvrdzuje.

COISA - KOISA (KOSA). Meno naháňajúce strach a hrôzu, symbolizujúce skosenie - zničenie - smrť. Kosa ako symbol smrti pretrvala v ľudových poverách i rozprávkach do dnešných čias.

Nápis sa nachádza na reverze hexadrachiem, pod obrazom, ktorý je interpretovaný ako boj človeka s medveďom. Zobrazený tvor však skôr pripomína draka - netvora, prehnutého do tvaru kosáka, s dlhými pazúrmi siahajúcimi po človeku. Chudý, na kosť vyziabnutý človek - takmer kostra, očividne nie je v bojovom postavení, naopak, pôsobí akoby stál na stráži (kopija je vo vertikálnej polohe). Na averze je hlava v profile.

Kosa v slovenčine označuje nástroj na sekanie trávy rastúcej na lúke. V srbčine a chorvátčtine a v bulharčine pod slovom kosa rozumieme vlasy, avšak kosa v ruštine znamená vrkoč. Všetky štyri významy - nástroj pretiahnutého (mierne zaobleného) tvaru, vlasy, vrkoč, ale i smrť, majú spoločného menovateľa. Priamo súvisia s vlasatým bohom, ktorého naši predkovia Sloveni (velebníci vlasatého boha), uctievali. Viera vo vlasatého boha bola taká silná, že sa jeho symbol - dlhé vlasy dostal nielen na mincu typu CO-ISA [KOISA], ale i do názvov celých území, ktoré pod týmto názvom pretrvali dodnes - Valašsko (VOLOSI vlasy), Kosovo (KOSA - vlasy) - krajina vlasatých.

Zaujímavým prvkom je písmeno -I v tvare CO-I-SA. Tento prvok sa vyskytuje aj na ďalších minciach bratislavského typu - COVIOMARVS (bez -i, čítame ako kovomarus - kovová marava), FARIARIX (bez -i, čítame ako fararik), MACCIVS (bez -i, čítame ako makus - makuš - mokoš).

Používané -I bolo zjavne súčasťou vtedajšej "spisovnej" slovenčiny, no zaujímavé je, že tento prvok, napriek rozdielu dvoch tisíc rokov, sa zachoval až dodnes. Na východnom Slovensku, vo Vranovskom okrese, ak niekto spadne a doláme si hnáty, tak povie, že si zlamal koisci (kosti), keď má čohosi dosť, povie doisc a ľudia bežne chodia koisiť trávu, pričom na kosenie používajú koisu (kosu).

Samohláska -i je vkladaná pred písmeno -s nielen v slovách pôvodných: mladoisc (maldosť), staroisc (starosť), radoisc (radosť) atď.; ale aj v novotvaroch ako blboisc (blbosť), sprostoisc (sprostosť) atď.

Podobné príklady však môžeme nájsť aj v iných kútoch Slovenska. V roku 1842 na Liptove zozbieral Janko Kalinčiak povesti a rozprávky, ktoré zaznamenal v tamojšom nárečí 4, 5. V týchto cenných textoch nachádzame slová ako - odpoviedau (odpovedal), maličkie (maličké), niaku (nejakú), chudiak (chudák), priaca (práca), takie (také). V Rimavskej doline Ján Botto zaznamenal slová chrbiet (chrbát), posried (prostred) 6.

Dosial' sa zachovalo 10 mincí s nápisom COISA z nálezov v Bratislave, Zohore, Trnave a z územia Rakúska.

COBROVOMARVS

Na reverze hexadrachmy sa nachádza nápis spolu s vyobrazením leva. Na averze je dvojica hláv. Vyskytol sa v nálezoch z Bratislavy, Rece a z Rakúska, dovedna 20 kusov.

Nadpis mince sa považuje za keltský (COBROVO) s latinskou príponou (MARUS) a vysvetľuje sa ako "dvojnásobne veľký, víťazný" 7.

Tento rozhodne zaujímavý výklad má však závažné trhliny. Neexistuje žiaden záznam z keltského jazyka z územia strednej Európy z vtedajšieho obdobia, čo znamená, že nie je možné posúdiť, čo je a čo nie je keltské slovo. Asociácia "dvojnásobne veľký"

vznikla zrejme na základe zobrazenia dvoch hláv na averze, ktorá však môže vyjadrovať aj čokoľvek iné a nie hneď čosi dvojnásobné.

Ďalším veľkým problémom je latinské slovo MARUS. V latinskom slovníku toto slovo nenájdeme. Pod pojmom veľký tu nájdeme výraz MAGNUS. Najbližší podobný výraz je MARE, čo znamená more. Výraz MA-RUS nedosiahneme ani vyskloňovaním výrazu MARE vo všetkých pádoch, v jednotnom i množnom čísle. Podobnosť tu zaiste je, a s veľkou pravdepodobnosťou aj spoločný pôvod, avšak s tým rozdielom, že výraz MA-RUS nie je obyčajné slovo, ale pomenovanie oblasti, územia. MARUS teda MARAVA. V tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že výraz MA-RUS používali rímski autori na označenie rieky Morava 8.

Ak sa na nadpis mince pozrieme z tohto uhla pohľadu a budeme ju vnímať nie ako akúsi mincu anonymných tajomných Keltov, ale ako mincu Slovenov žijúcich na tomto území dávno pred vznikom Ríma, objaví sa nám text rýdzo slovenský.

Už na prvý pohľad vidieť, že takzvaný keltský nadpis COBROVO ma až zarážajúco čistú slovanskú koncovku -OVO, ktorú čítame ako -OUO (OUO je koncovka používaná v slovenských nárečiach napr.: vrbouo, krátkuo, bistruo atd'.). Samotné COB-ROVO (čítame ako KOBROUO) sa skladá z predložky C a z prídavného mena OBROUO. Nadpis COBROVO-MARUS teda čítame ako K-OB-ROUO-MARUS, teda: veľkú(obrovskú) Maravu. Lev na reverze dopĺňa význam textu v zmysle obrovský, silný.

Dvojica hláv na averze môže pri takomto výklade prezentovať buď dva základné stavy spoločnosti - roľník (v popredí so strniskom na brade) a vojak - knieža (oholený podľa rímskeho vzoru), prípadne dva príbuzné slovanské kmene, či dvoch významných kmeňových vodcov z územia Maravy.

COVIOMARVS

Podobne ako COBROVO-MARVS sa skladá z dvoch slov. CO-VIO a MARUS. V časti Marus ide opäť o označenie územia - Maravy (Moravy). COVIO (čítame KOUIO) je kovový, kovaný, prípadne ukutý. Spojením oboch slov dostaneme CO-VIO MARUS - kovová, silná, ukutá, nezničiteľná Marava.

Na reverze hexadrachmy sa pod textom COVIOMARVS nachádza kanec. Spôsob jeho vyobrazenia a postoj vyjadruje pevnosť, silu a doslova nezničiteľnosť (pripomína tank), čo priamo korešponduje so slovom KOVIO (KOVO).

Nápis sa zaznamenal na ôsmich minciach z nálezov v Bratislave, v Reci a v Rakúsku.

IANTVMARVS

Nápis sa ako v predchádzajúcich prípadoch skladá z dvoch slov, z IANTU a MARUS. Územím Slovenska, v tesnej blízkosti bratislavského Hradu, viedla slávna Jantárová cesta, ktorou sa zo severu dovážal jantár do

strednej Európy a do oblasti Egejského mora (Mykény). Najväčší rozmach Jantárová cesta zaznamenala za trvania Rímskej ríše, pretože jantár bol v Ríme veľmi obľúbený a vyhľadávaný. Samotná trasa Jantárovej cesty viedla z Aquilei na severnom Adriatickom pobreží, odtiaľ išla po súši cez Emonu (dnešná Ľubľana), ďalej cez Savariu v dnešnom Maďarsku až do Carnunta. Prechod cez Dunaj bol pri Devíne, ktorý bol vždy križovatkou rôznych obchodných ciest, kde sa udržiavali čulé obchodné styky hlavne s juhom Európy. Z Devína Jantárová cesta neviedla len jedným smerom na sever, ale viedla hneď niekoľkými smermi. Hlavná cesta viedla pravdepodobne Pomoravím a Moravskou bránou k riekam Odra a Visla v Poľsku. Ďalšia často využívaná trasa viedla Považím k Laugaríciu, pri ktorom sa pripájala na hlavnú trasu.

Jantárová cesta sa najviac používala od konca 7. stor. pred Kr. do 5. storočia. Najsilnejšia frekvencia bola v 2. stor. po Kr., kedy cesta slúžila na diaľkový obchod Rímskej ríše.

IANTUMARUS, reverz - jazdec, averz kučeravá hlava s veľkými vavrínovými listami

Jantár ako významný obchodný artikel Markomanov (Maravanov) sa dostal aj do názvu mince razenej na ich území v podobe slova IANTU, ktorý (až na drobnú odlišnosť v koncovke) je identický so súčasným slovom - jantár. Jantár je jednoznačne pôvodné slovenské slovo, čomu nasvedčuje jeho výskyt v súčasných európskych jazykoch. Tie môžeme rozdeliť do štyroch základných skupín, a čo je na počudovanie, slovanské jazyky netvoria jednu spoločnú skupinu.

- 1. skupina jantár (slov.); Jantar (slovinski); Jantar (chor.); Jantar (čes.); Jantár (rus.);
- 2. skupina čilibar, (srb.); chihlimbar [čihlimbar] (rum.); kechlibár (bul.); kechrimttári (gr.); kehribar (tur.);
- 3. skupina âmbar (por.); ambra (resina) (tal.); ambre (fr.); ámbar (šp.); amber (ang.); succinum (lat.);
- 4. skupina bernstein, beeresgold (nem.); bursztyn (pol.); burštyn (ukr.); burštyn (bieloru.); borostyánkő (maď.); bärnsten (sve.)

Určite nie je náhodou, že v prvej skupine sú krajiny, ktoré tvorili jadro Maravy. Srbsko tvorí prechodovú oblasť, kde sa používajú čilibar? i jantar. Ďalšiu skupinu tvoria krajiny nachádzajúce sa juhovýchodne od Maravy, tretiu dnešné románske krajiny (juhozápad), štvrtú skupinu krajiny, ktoré sa nachádzajú na sever a západ od Maravy, vrátane slovanských národov (poľština, ukrajinčina, bieloruština).

IANTUMARUS sa skladá z dvoch originálnych slovenských slov - Jantár (IANTU) a Marava (MARUS), ktoré veľavravne dopĺňa výjav na averze, kde je zobrazená kučeravá hlava (vyparádenej) ženy s dvoma veľkými vav-

rínovými listami 9. Jantár slúžil v prevažnej miere na výrobu šperkov, ktorými sa pýšili ženy, preto výjav jednoznačne potvrdzuje správnosť nápisu -Jantárová Marava. Dve objekty po oboch stranách interpretované ako vavrínové listy môžu rovnako zobrazovať šperky (náušnice) vyrobené z jantáru, ktorého hruškovité tvary pripomínajú nájdené exempláre na pobreží baltického mora.

Jantár nájdený na pobreží Baltic-

Význam "Jantárová Marava" môže vyjadrovať hlavnú dopravnú tepnu smerujúcu na sever za jantárom ale i bohatstvo Maravy. Zachovalo sa 29 mincí označených týmto menom. Pochádzajú z nálezov v Bratislave, Reci a v Rakúsku 9.

Nápis je nezvyčajne umiestnený na averze hexadrachmy pred portrétom na pravej strane. Na reverze je jazdec na koni. Nápis COVNOS je rýdzo slovenský výraz, ktorý môžeme rozdeliť na dve časti. COV - kov [kou] a nos. Kov-nos mohol byť výraz pre nákovu, ktorá má na jednej strane výstupok podobný nosu. Muž pomenovaný Kov-nos (nákova) sa týmto menom prezentoval ako muž odolný voči všetkým úderom a zásahom. Nezničiteľný, nezdolateľný a nepoddajný ako nákova - ideál každého bojovníka. Za zmienku stojí, že hlava muža je oproti portrétom na iných minciach bratislavského typu, zdvihnutá dohora, takže mladík pôsobí ako "horenos" (vo význame pyšný, hrdý). Text NOS kopíruje obrysy nosa, akoby chcel zdôrazniť túto časť portrétu.

Iná interpretácia sa ponúka v súvislosti s určitým spoločenským postavením, pričom nápis je čitateľný ako KOUNOŠ (KOVNOŠ), vo význame zbrojnoš, bojovník, nositeľ kovovej zbroje, či brnenia. Tomu by zodpovedala aj štruktúra čiar pod krkom mladého muža s hustými vlasmi, ktorá pripomína vrchnú časť brnenia.

Oba varianty sa navzájom nevylučujú a minca s takýmto vyobrazením mohla charakterizovať konkrétnu spoločenskú vrstvu Maravy.

KOV-NOS však mohol byť aj niekto, kto prinášal (nosil) kov. Kov-nos mohol byť baník, prípade spracovateľ kovu alebo predajca - obchodník. V tejto súvislosti prichádza do úvahy aj možnosť, že minca svojou hodnotou reprezentovala určitú hmotnostnú (objemovú) protihodnotu kovu, v neskoršom období medzi Slovanmi známu ako sekerovitá hrivna, ktorá sa v časoch neskoršej krízy osvedčila ako efektívnejšie platidlo.

Doposial' boli objavené štyri kusy z nálezov v Bratislave.

Nápis je na reverze hexadrachmy s

vyobrazením šelmy, ktorej podľa súčasných predstáv trčia z papule ľudské nohy. Na averze mince sa nachádza do klbka skrútený okrídlený had - drak (šarkan).

Nápis sa považuje za keltské meno, pretože v Caesarovej správe o keltskej viere v nesmrteľnosť duše a jej prevteľovaní šarkan skrútený do kruhu symbolizoval ustavične sa opakujúce mesačné fázy, v prenesenom zmysle nesmrtel'nost' 10.

Názov MACCIVS čítame ako MAKIUS. Písmeno -I zodpovedá vtedajšiemu jazyku (viď COISA, FA-RIARIX, COVIOMARUS), takže do dnešnej spisovnej podoby slovenčiny prenesieme nápis bez -I ako MA-KUS. MAKUS respektíve MAKUŠ zodpovedá pomenovaniu bohyne Mokoš, Mokuša - bohyni ruského panteónu, známej z letopisnej správy k roku 980. ako aj z traktátov 11. - 12. storočia. Ako už naznačuje jej meno, najpravdepodobnejšie odvodené od slovanského základu mok, mokr = mokrý, vlhký.

Mokoš v hierarchii slovanských nadprirodzených bytostí stojí v prvej trojici spolu s Démonom Drakom a Bohom-Krakom, ako matka tiel živej prírody - veľká matka. Pôvod Mokoš je hľadaný v predstave o ženských predkoch - duchoch ochraňujúcich domácnosť. Tomu by mohol zodpovedať výjav na reverze - šelma ženského rodu ochraňujúca domácnosť (nohy trčiace z papule symbolizujú stráženie pokoja domácnosti). Samotná predstava o ženských duchoch ochraňujúcich domácnosť, súvisia s predstavou Mokoš ako démona, neskôr bohyne, zdroja života, ktorý vyrastá zo zeme (božská rodička). Jej mužským protipólom bol neskôr gazda - hospodár, predstavovaný v podobe bieleho hada (pôvodne ženského rodu) 11 - výjav na averze.

Nápis MACCIVS bol zaznamenaný na troch minciach z nálezov v Bratislave

BVSV, BVSSVMARUS

Čítame BUSU a BUSSUMARUS (BUSSU - MARUS). Oba typy mincí majú rovnaké vyobrazenia. Existencia týchto dvoch mincí je zreteľným dôkazom správnosti úvahy, že v prípade spojenia MARUS ide o samostatné slovo. Jeho výskyt na viacerých minciach (COBROVOMARUS, COVIO-MARUS, IANTUMARUS, BUSSU-MARUS) nasvedčuje, že nejde len o obyčajné slovo, ktoré prikrášľuje slovo pred tým, ale s najväčšou pravdepodobnosťou ide o označenie územia, či krajiny, kde tieto platidlá boli používané.

Pre detailnejší popis oboch typov mincí sú nevyhnutné ďalšie doplňujúce (pomerne rozsiahle) informácie o stave spoločnosti a prírodných podmienok v danom období, preto sa o nich v tomto článku nebudem detailnejšie zmieňovať. To isté sa týka mincí s nápismi DEVIL, FARIARIX, AINORIX a NONNOS.

Posledné archeologické nálezy z priestoru bývalej zimnej jazdiarne na Bratislavskom hrade, svedčia o výnimočnosti lokality. Prizvaní domáci i rakúski odborníci zdôraznili, že odhalené základy budovy sú pozostatkami najstaršej známej stavby rímskeho typu, ktoré kedy boli objavené mimo územia Rímskej republiky 12. Datovanie tejto vzácnej stavby bolo stanovené na zá-

klade keramických nálezov a mincí do 2. tretiny 1. storočia pred Kristom. Zhodne s týmto odkryté dlažby budovy vykazujú porovnateľné črty s typmi dlažieb, ktoré používali Rimania v neskoro republikánskom období, v 1. storočí pred Kristom.

Počas vykopávok bol nájdený unikátny poklad zlatých a strieborných mincí - 15 zlatých statérov, deväť s nápisom BIATEC, štyri s nápisom NONNOS a dve bez nápisu, dve strieborné tetradrachmy s nápismi BIATEC a NONNOS a dve drachmy. Datovanie týchto minci bolo stanovené do roku 70 pred Kristom, podľa obdobia vlády panovníkov, ktorých mená sa nachádzajú na minciach -BIATEC a NONNOS 13.

Obdobie vlády panovníkov bolo svojho času určené podľa nálezov mincí bratislavského typu, pričom títo fiktívni panovníci, ktorých mená sa majú nachádzať na minciach, boli označení za Bójov a bratislavský hradný vrch s priľahlým územím za keltské oppidum. Pri tejto logike sa javí ako nepodstatné, že v historických prameňoch neexistuje ani len zmienka o bratislavských Keltoch, rovnako ako neexistuje žiaden zoznam vladárov, napriek tomu, že "medzi Rímom a týmto strategickým obchodným centrom na trase Jantárovej cesty existovali kontakty dosiał nepredpokladaného rozsahu" 13. Takto "nepriestrelne" datované mince sú súčasťou datovacích argumentov odkrytej unikátnej stavby i vierohodným doložením pôvodcov výstavby.

Dva typy dlažieb, prvá z riečnych okruhliakov zaliatych v cca 10 cm hrubej vápenatej malte (terazzo) a druhá z drvených čiernych a bielych ostrohranných kamienkov (opus signinum) zaliatych v tenšej vrstve malty, na prvý pohľad potvrdzujú obdobie, v ktorom stavby vznikli a samozrejme, do ktorého spadajú príslušné nájdené pamiatky, vrátane mincí. To však platí len za predpokladu, že samotné talianske pamiatky, s ktorými bolo realizované porovnávanie, skutočne pochádzajú z 1. stor. pred Kr.

Ruský vedec A. M. Ťurin vo svojej práci "Prax termoluminescentného datovania artefaktov Italii" popisuje testovanie 398 artefaktov z Talianska, medzi nimi 274 tehál. Výsledky datovania sú fascinujúce. Podľa jednoznačných logických dôkazov, ktoré táto metóda poskytuje, exaktne dokázal, že pálené tehly datované v období od 1. storočia pred Kr. do 5. storočia po Kr. vykazujú v skutočnosti odlišné časové údaje, než im pripisujú archeológovia a historici. Píše doslova: "V období od 1. storočia pred Kr. do 5. storočia po Kr. na území Talianska neexistovala výroba pálených tehál; pálené tehly na území Talianska sa začali vyrábať v 5. storočí po Kr. "Známy artefakt vlčice, ktorá podľa povesti kojila dvoch bratov - zakladateľov Ríma, historikmi datovaný do obdobia 5. stor. pred Kr., bol termoluminescentným datovaním stanovený rok výroby medzi rokmi 1471 až 1509 po Kr., a podobne dopadli aj d'alšie artefakty.

Datovanie očividne nie je v poriadku, pretože keď neexistovali v 1. storočí pred Kr. pálené tehly, nemohli existovať ani dlažby. Ak neexistovali dlažby, neexistovali ani mince, črepy, spony atď. Ak vezmeme do úvahy biele miesta v historických análoch, vybájené mená panovníkov, z ktorých prvý, najmocnejší a najslávnejší bol údajne BIATEC, a to len na základe početnosti nájdených mincí "s jeho menom", dospejeme k jedinému možnému logickému záveru: "Musíme začať odznova!". Možno by bolo pre našich akademikov prospešné, keby sa obrátili na ruských vedcov, možno i na samotného A.M. Ťurina a podrobili Biateky termoluminescentnému datovaniu. Bol by to dôležitý prvý krok k poznaniu našich skutočných dejín.

Žiaden národ sveta, ktorý by v takom hojnom počte našiel na svojom území unikátne, nikde inde sa nevyskytujúce staroveké mince, nesúce staroveký názov ich vlasti, by ani len na okamih nezapochyboval, že sú to mince razené jeho predkami. Slovenská MARAVA, ktorú nachádzame na minciach bratislavského typu v latinizovanej forme MARUS však zjavne našim historikom nestojí za námahu. Za námahu pobiť sa o ňu s demagógmi prekrúcajúcimi dejiny, s dravcami číhajúcimi na našu slabosť, ktorí jednou rukou po kúskoch vytrhávajú z našich dejín slávne partitúry, lepiac si ich na svoju hruď a tou druhou nám kážu o našej malosti a úbohosti. Otázkou zostáva, či o našu vlasť, o našu históriu a nás samých stojíme my, obyčajní ľudia, ktorí sme MARAVU zdedili po našich predkoch. Historici síce píšu to, čo sa páči mocným mecenášom, dejiny však tvoria ľudia, ich životné príbehy, strasti i víťazstvá. Je dôležité, aby sme si svoje dejiny pamätali naozaj tak, ako sa udiali, a ešte dôležitejšie je, aby sme ich presne podali nasledujúcim generáciám, pretože skutočnú Maravu sme si žial' nechali vymazat' s pamäti. Je načase opäť začať objavovať to, na čo sme zabudli, to, čo nám právom patrí.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- 1. Pavel Dvořák, Stopy dávnej minulosti 2. Vydavateľstvo Rak, Budmerice 2004, str. 123 2. Eva Kolníková, Keltské mincovníctvo, http://www.snm.sk/old/pamiatky/Pam_TEXT 98 2.htm
- 3. Pavel Dvořák, Stopy dávnej minulosti 2, Vydavateľstvo Rak, Budmerice 2004, str. 136 Pavol Dobšinský, Prostonárodné slovenské povesti, zväzok II, Tatran, Bratislava 1974, str.
- 5. Pavol Dobšinský, Prostonárodné slovenské povesti, zväzok II, Tatran, Bratislava 1974, str.
- 6. Pavol Dobšinský, Prostonárodné slovenské povesti, zväzok II, Tatran, Bratislava 1974, str.
- 7. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I., Literárno informačné centrum, Bratislava 1999,
- 8. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I., Literárno informačné centrum, Bratislava 1999,
- 9. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I., Literárno informačné centrum, Bratislava 1999,
- 10. Pavel Dvořák, Stopy dávnej minulosti 2, Vydavateľstvo Rak, Budmerice 2004, str. 125 11. Rudolf Irša, Slovo a Oslovanoch ich démonoch a bohoch, str. 128
- 12. Bratislavský hrad odkrýva tajomstvá Keltov, Historická revue, 12/2009, str. 59
- 13. Bratislavský hrad odkrýva tajomstvá Keltov. Historická revue, 12/2009, str. 60-61
- 14. A. M. Ťurin, Praktika termol'umineascentnogo datirovanija artefaktov Italii, http://new.chronologia.org/volume8/turin termolum.php

OSKÁR CVENGROSCH

Objav v Blatnohrade

Toto niekdajšie sídlo slovenských kniežat Pribinu (847-861) a jeho syna Kocel'a (861-867) budapeštianski Slováci znovu objavili ešte v jeseň r. 2001 (pozri Budapeštiansky Slovák č. 5/2001). Možno sa vtedy ani nenazdali, aký úctyhodný čin tým vykonali. Vysvitlo totiž, že pri odhalení pamätníka sv. Cyrilovi a Metodovi, aj keď je to takmer neuveriteľné, žiaden Slovák prítomný nebol. Nápis na pamätníku svedčí o tom, že ho dali zhotoviť: Univerzita Eötvösa Loránda, Zalánska župa a Bulharská ľudová republika. Slováci, tí najkompetentnejší o tom asi ani nevedeli, lebo v knihe návštevníkov uloženej v Dome Malého Balatonu Budapešťania nenašli zápis žiadnej slovenskej ruky. Bol tam len kritický záznam jedinej českej skupiny. Zdá sa, že posledný Slovák, ktorého noha vstúpila na toto pre nás posvätné a nesmierne významné miesto, tu chodil v rokoch 1841-42. Bol to Ján Kollár.

Po roku 2001 sa to postupne rozbehlo. Začali sem chodiť aj ďalšie skupiny Slovákov z Budapešti. Písali o tom, chýry sa dostali až do našej preďalekej materskej krajiny, a začali sem chodiť aj skupiny zo Slovenska. Škoda, že zatial' iba tí národne uvedomelejší Slováci, členovia Matice slovenskej.

Na našu veľkú radosť a prekvapenie chýry sa dostali až do Ameriky! A tak Slovenský evanjelický cirkevný zbor a. v. v Budapešti v novembri m. r. mal vzácnu a milú návštevu. Zavítala k nám pani Wilma Kuchareková, biskupka slovenskej synody Sion, a jej manžel Rev. Tomáš Drobena až z Torringtonu! Počuli o Blatnohrade a chceli si ho pozrieť.

Boli sme tam s nimi a čo sme mohli, sme im aj poukazovali. Bol to pre nich, ale aj pre nás pekný zážitok. Navyše aj my sami sme zažili veľké prekvapenie. Na dvore pamätníkov sme objavili nový vysoký biely pamätník! Už som sa tešil, že snáď predsa len aj naši Slováci sa prebudili. Ale nie. Na kovovej tabule pred pamätníkom je nasledujúci nápis: V spomín na Kneževino Pribine in Koclja so spomenik postavili: Zveza Slovencev na Madžarskem, Društvo madžarsko-slovenskega prijateljstva in Samouprava v Zalaváru. 2005 (Na pamiatku kniežatstva Pribinu a Kocel'a dali postavit': Zväz Slovincov v Maďarsku, Spolok maďarsko-slovinského priateľstva a Samospráva Zalaváru). Teda, to je ten náš objav. Všetka česť a chvála našim slovinským bratom.

Čo nám, o tom radšej nehoorme. My si asi ešte trošku po spíme. A keď už všetci naši slovanskí bratia vzdajú hold kniežaťu Pribinovi a jeho synovi, veď boli to predsa Slovania, aj my sa prebudíme. Budeme chcieť tam niečo aj my postaviť, možno len aby sme v hanbe neostali, ved' Pribina bol našim nitrianskym kniežaťom, naraz zbadáme, že je tam už toľko pamätníkov, že náš sa tam už ani nezmestí.

Pochodíme tak ako ten žobrák, čo sa hanbí, a preto má len prázdne gamby.

GREGOR PAPUČEK

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. – Šéfredaktor: Teodor Križka. – Cena jedného čísla je 1,00 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s.,

Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk www.kultura-fb.sk - Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online) Nevzdelanosť dnes nie je intelektuálnym deficitom, nedostatočnou informovanosťou, defektom kognitívnej kompetencie, - ale je to rezignácia na snahu vôbec niečo chápať.

Po minulom sociologicko-dejinnom exkurze, v ktorom sme zistili, že zo školy ako chrámu sa stala poisťovňa (J. Keller), najskôr preto, lebo do bánk sme začali chodiť ako kedysi do chrámov (V. Mináč), sa v tomto príspevku vrátime opäť k základným filozoficko-pedagogickým kategóriám, ako sú podľa Liessmanna vzdelanosť, polovzdelanosť a nevzdelanosť a dokážeme, že obsahovo korelujú so sociologickými metaforami podôb meniaceho sa charakteru inštitúcie školy podľa Kellera - s chrámom, výťahom a poisťovňou.

Vzdelanosť

Theodor W. Adorno [1903 -1969] sa pokúsil na Spinozovej Etike demonštrovať, čo je skutočné vzdelanie. Tvrdí, že nejde len o znalosť alebo načítanie tejto knihy, ale tiež o karteziánsku filozofiu a jej systematický a historický kontext, bez ktorého nemožno Spinozovi adekvátne porozumieť. Možno teda povedať, že vzdelanie je primerané pochopeniu. Pre polovzdelanca, ktorému chýbajú patričné predpoklady, sa Spinozova Etika stáva súborom logicky nepochopiteľných tvrdení, z ktorých dokáže citovať iba jednotlivosti ako strnulý vzdelanostný statok. (Liessmann, 2008, s. 16)

Pre Wilhelma von Humboldta [1767 - 1835], ktorý je prototypom nepriateľa všetkých reformátorov vzdelania, bolo vzdelanie proste "najvyššou úlohou nášho bytia". Definoval ho vo svojej Teórii vzdelania človeka pamätnou vetou: "Dať pojmu ľudskosti v nás, či už v čase nášho života, alebo za jeho horizontom, stopami žijúceho pôsobenia, ktoré po sebe zanechávame, čo najväčší možný obsah." (Liessmann, 2008, s. 40) Táto myšlienka neznamená nič inšie ako "prepojenie nášho ja so svetom čo najvšeobecnejším, najživším a najslobodnejším vzájomným ovplyvňovaním." Tento koncept chcel učiniť náplňou vzdelania to, čím sa podľa Humboldta vyznačuje všetko úsilie človeka. "Z hľadiska konečného úmyslu" je poznávajúce myslenie človeka vždy len "pokusom jeho ducha porozumieť samému sebe", ako konanie je prejavom vôle "byť vnútorne slobodný a nezávislý" a jeho "činnost" sa prejavuje snahou nespočinúť pohodlne sám v sebe. Človek je aktívna bytosť, a pretože všetko konanie a myslenie musí mať predmet, človek sa snaží "obsiahnuť zo sveta čo najviac a prepojiť to so sebou tak tesne, ako sa len dá." (Liessmann, 2008, s. 40) Aj preto je nezmyslom súčasnej "vzdelanostnej spoločnosti", ktorá sa chce prostredníctvom nespočetných (a nikdy nekončiacich?) (redukčných) reforiem zbaviť balastu nepotrebného (?) vedenia a sústrediť sa čisto na učenie sa učenia, aby sa človek mohol neskôr naučiť všetko možné - ale už bez zmienky o tom,

Varovné rešerše z Kellera a Liessmanna III.

Vzdelanosť, polovzdelanosť, nevzdelanosť

školách ako niekdajších miestach

aby neskôr obsiahnuté tesne prepojil so sebou. Rovnako ako myslenie, ani učenie bez obsahu nejestvuje. Požiadavka učiť sa, ako sa učiť, sa podobá návrhu variť bez akýchkoľvek potravinových prísad. (Liessmann, 2008, s. 28)

V kontúrach obrazu vzdelanosti, ako ho bol býval vykreslil Wilhelm von Humboldt, sa napokon nachádzal i obraz vtedajšej školy ako inštitúcie. Vzdelávanie v nej predstavovalo proces, ktorým sa zároveň reprodukujú nadindividuálne spoločenské hodnoty a zároveň sa ním každý jednotlivo povznáša zo stavu pôvodného asociálneho egoizmu do vyššieho štádia vedomého a dobrovoľného poriadku, bez ktorého by pospolitý život nebol možný - kolektívny záujem je vyššou hodnotou v porovnaní so záujmami individuálnymi (Keller, 2008, s. 32). Vzdelanie tak malo nádych posvätnosti, predstavovalo prekročenie rámca elementárnych každodenných právd a všedných praktických schopností, univerzitné prostredie sa snažilo čo najhlbšie prekrývať sakrálny svet so svetom profánnych povolaní (Keller, 2008, s. 27), dôležitosť vo vzdelávaní sa kládla na vštepovanie pevných ideí a sentimentov. (Keller, 2008, s. 28)

Vzdelávacie zariadenia boli v podobnom duchu pre Nietzscheho [1844 - 1900] "protikladom" k inštitúciám životnej nutnosti. Takéto miesta necharakterizuje núdza o životnú potrebnosť a sú teda miestami slobody, pretože tí, ktorí ich spoluvytvárajú ako žiaci a učitelia, nie sú vystavení tlaku užitočnosti, relevancii praxe, blízkosti životnej reality a aktuálnosti, inými slovami: Boli to miesta pohody. Škola, ktorá prestala byť miestom pohody, sústredenia, kontemplácie, prestala byť školou. Stala sa iba miestom životnej nutnosti. A v nej potom dominujú projekty a praktiká, skúsenosti a kontaktné siete, exkurzie a výlety. Času na premýšľanie je čoraz menej. (Liessmann, 2008, s. 44)

Vzdelanie sa dnes postupne stáva defenzívnym výdajom nutným na záchranu podielu z trhu. Čím početnejšia je trieda vzdelanej práce a čím rýchlejšie jej počet narastá, tým nevyhnutnejším imperatívom sa tieto defenzívne výdaje do vzdelávania stávajú. (Keller, 2008, s. 76) Študenti vysokých škôl sa tak stávajú ich "vynútenými užívateľmi", pre ktorých neistota je ich osudom - z miest pohody zostali miesta životnej nutnosti, zo školy-chrámu sa stala iba škola-sociálny výťah, respektíve škola-sociálna poistka.

Vytlačením klasických jazykov (gréčtiny či latinčiny), ktoré prostredníctvom svojej lexiky verne prepájali svet s jazykom, zo škôl, došlo tiež k vytlačeniu myslenia na

pohody, a tým škola prestala svojich študentov viesť k pochopeniu súvislostí, k pochopeniu svojho vnútra a sveta v kontempláciách. Následne sa vydláždila cesta úpadku humanitných vied, pretože v jazyku a prostredníctvom jazyka sa jedinec spojuje so spoločenstvom a tiež s dejinami, predmetným svetom i svojím vnútrom, a tam, kde jazyk pustne, chradnú i tieto vzťahy. Brať v Nietzscheho zmysle jazyk vážne znamená zároveň ovládať ho v celej jeho syntaktickej rôznorodosti a sémantickej šírke a tiež rešpektovať jeho históriu, mať úctu k súčasnej štruktúre jazyka, ktorý je verejným obrazom rozvoja kultúry a uchováva ako jej vrcholy, tak i jej prepady. (Liessmann, 2008, s. 45)

Modernizujúca sa spoločnosť demokratizáciou vzdelávania a jeho masifikáciou pripravila školu o atmosféru pohody, zmenila ju na atmosféru konkurencie, a tým vypustila vzdelanosť definitívne z osnov svojich vzdelávacích ustanovizní. Na tomto vysokokonfliktom pôdoryse sa odohráva premena školy z inštitúcie zaisťujúcej sociálny vzostup veľkým skupinám ľudí na inštitúciu, ktorá by mala šťastnejších jednotlivcov ochrániť pred sociálnym zostupom. (Keller, 2008, s. 66)

POLOVZDELANOSŤ

Z kolízie modernej mediálnej spoločnosti s ideálmi a normami vzdelaného meštianstva vzišiel termín "polovzdelanosť", ktorým Theodor W. Adorno analyzoval neutešené pomery v oblasti vzdelania, v ktorých sa ocitla povojnová spoločnosť. (Liessmann, 2008, s. 48)

Dovtedajšie elity stratili patent na svoje zakonzervované vvvýšené spoločenské postavenie odvíjajúce sa od ich pôvodu - kvalitatívna demokratizácia vzdelania teda v praxi znamenala, že odteraz sa každý bez rozdielu pôvodu, pohlavia, etnickej príslušnosti či náboženského vyznania mohol svojimi vlastnými silami prostredníctvom vzdelania povýšiť na ich miesto a štátna verejná škola takýto postup osvedčovala vysvedčeniami a diplomami, ktoré nahradili niekdajšie armálesy a kráľovské výsady. Predpokladá sa nástup meritokratickej spoločnosti založenej na rastúcej produkcii, v ktorej postavenie každého je dané len výškou jeho výkonu. (Keller, 2008, s. 59)

Vzdelanie, prinajmenšom teoreticky chápané ako živé vysporiadanie sa ducha so sebou samým a so svetom, sa mení na zmesku kultúrnych statkov, ktoré možno s istotou získať a konzumovať, ale nemožno si ich už osvojiť. "V klíme polovzdelanosti pretrvávajú vecné obsahy materializované na tovar na

úkor vnútornej pravdivosti a živého vzťahu k živým subjektom." (Liessmann, 2008, s. 48)

Pre školu-sociálny výťah sa polovzdelanosť, bohužiaľ, stala charakteristickou. Školu-sociálny výťah totiž začala opúšťať miesto vzdelanej inteligencie "inteligencia deklasovaná", respektíve "lumpen-inteligencia" (Keller, 2008, s. 55), pretože ako vraví Adorno: "Napoly pochopená a napoly zažitá látka nie je predstupňom vzdelanosti, ale jej smrteľným nepriateľom."

Polovzdelanosť zostáva nepochopením, pretože sa drží tradičných kategórií vzdelania, a pritom chce suverénne ovládať niečo, čo nemôže pochopiť. (Liessmann, 2008, s. 48)

Nevzdelanosť

"Nevzdelanosťou" oproti tomu chápeme to, že idea vzdelanosti prestala v každom ohľade plniť normatívnu alebo regulačnú funkciu. Jednoducho zmizla. Odcudzený duch, ktorý u Adorna ešte fungoval s dekoráciami vzdelanosti, v ktoré sa premenili niekdajšie požiadavky vzdelania, je v proklamovanej bezduchosti porazený. Bez ducha, teda bez pokusu preniknúť tvrdou škrupinou empírie a pomenovať ju na základe reflexie a sebareflexie, teda bez toho, čomu Adorno vravel obsah pravdy ako posledná referencia vzdelania, už o vzdelanosti nemožno hovoriť. (Liessmann, 2008, s. 49)

Odklon od myšlienky vzdelania sa ukazuje najzreteľnejšie tam, kde to možno najmenej predpokladáme - v centrách vzdelania samotných. Výstižným ukazovateľom toho je od istej doby realizovaný presun takzvaných cieľov vzdelania na schopnosti a kompetencie (skills). Tí, ktorí vyhlasujú schopnosť tímovej práce, flexibilitu a ochotu komunikovať za ciele vzdelania, vedia, o čom hovoria - hovoria o suspendovaní akejkoľvek individuality, ktorá bola kedysi adresátom i aktérom vzdelania. (Liessmann, 2008, s. 50)

Nevzdelanosť dnes preto nie je intelektuálnym deficitom, nedostatočnou informovanosťou, defektom kognitívnej kompetencie - i keď aj to bude naďalej existovať - ale je to rezignácia na snahu vôbec niečo chápať. Idea pochopenia, niekdajší základ všetkej práce humanitných vied, prezimuje v najlepšom prípade v politicky korektnej fráze o pochopení druhých ako prejave vyžadovanej tolerancie. Inak ide buď o rozvoj technológií, ktoré uľahčujú ovládnutie ľudí a prírody, alebo o produkciu ukazovateľov, ktoré majú s vecou, o ktorú údajne ide, stále menej spoločného. (Liessmann, 2008, s. 51)

Vedenie vzdelanostnej spoločnosti sa definuje predovšetkým odstupom od tradičnej sféry vzdelanosti. Neriadi sa už však ani postojom polovzdelanosti. To, čo sa realizuje vo vedení vzdelanostnej spoločnosti, je sebavedomá nevzdelanosť. (Liessmann, 2008, s. 51)

Vzdelanie teda už nemá slúžiť k rekonštrukcii spoločnosti podľa priorít verejného záujmu, ale už výhradne ako stratégia jednotlivcov, ktorí sa snažia podnikať so svojím vedením v ostrej konkurencii s druhými v situácii, v ktorej im pred sociálnym pádom nič iného nezostáva (Keller, 2008, s. 64).

Polovzdelanosť podľa Adorna, ktorá sa prejavila v mediálnej spoločnosti ako neúplné pochopenie, bola v skutočnosti ekonomizovanou vzdelanosťou podľa Humboldta, ktorá časom zdegenerovala v nevzdelanosť podľa Liessmanna na všeobecnú rezignáciu vôbec niečo chápať.

Ako píše vo svojom diele Dialektika osvietenstva Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno (1903 -1969) - nemecký filozof, sociológ, teoretik hudobnej vedy, estetik a spoločne s M. Horkheimerom najvýznamnejší predstaviteľ Kritickej teórie "Frankfurtskej školy" - moderná doba sa vyznačuje prevážením racionálneho myslenia, ktoré malo l'udstvo oslobodit' od strachu a urobiť ho pánmi. Racionálne myslenie sa malo cibriť na školách a malo byť pilierom vzdelanosti ako kritického premýšľania a chápania súvislostí. Moderné masové výrobné procesy a kapitalizmus zamerané na pokrok a ekonomický rast však ľudí znovu zotročili. Nové prostriedky zotročenia sa zdajú byť síce podľa Adorna menej priame, majú zato väčší globálny dopad a sú navyše neustále živené moderným výskumom a technológiami.

Možno teda tvrdiť, že nevzdelanosť podľa Liessmanna ako súčasné chápanie vzdelanosti sa stáva slúžkou globálnej ekonomiky a jej prostredníctvom nástrojom spoločenskej moci nad svetom. Ak je pôsobením systému tzv. "vzdelanostnej spoločnosti" výhodnejšie pre väčšinu ľudí zostať nevzdelanými a svojimi poznatkami plniť iba ekonomickú funkciu ako súčasť svojho novodobého otroctva "kapitalizovaného vedenia" (pod heslom: "nevedieť viac, než sa oplatí"), potom tí, ktorí nadobudli vzdelanie podľa Humboldta strhávajú moc na svoju stranu a tento spoločenský jav vedie následne k príklonu k totalitným tendenciám v demokratických usporiadaniach.

Práve kvôli tomuto nebezpečnému spoločenskému javu, ku ktorému, či už úmyselne alebo neúmyselne dochádza, by sa kritika teórie "vzdelanostnej spoločnosti" mala stať ústredným snažením humanitných vied ako forma budenia všeobecnej ostražitosti (podľa F. Novosáda) pred temnými zákutiami spoločenského vývoja.

* Všetky parafrázy a citácie sú prekladom z kníh Keller, J. - Tvrdý, L. Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna. Praha: SLON, 2008, 184 s. ISBN 978-80-86429-78-6., respektíve Liessmann, K. P.: Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění. Praha: Academia, 2008, 125 s. ISBN 978-80-200-1677-5.